

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Adam Lindström

Hets mot folkgrupp - symboler och förutsebarhet

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Sverker Jönsson

Termin för examen: Period 1 VT2021

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
1 INLEDNING	3
1.1 Bakgrund	3
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Disposition	5
1.4 Avgränsningar	6
1.5 Metod	6
1.6 Material	7
2 TEORI	9
2.1 Rättssäkerhet	9
2.1.1 Definition av rättssäkerhet:	9
2.1.2 Frändberg – Brister i rättssäkerheten	16
2.2 Semiotik	19
2.2.1 Ferdinand de Saussure – strukturalismens fader	19
2.2.2 Charles Sanders Peirce – Pragmatikern	20
2.2.3 Roland Barthes	22
2.2.4 Umberto Eco	23
3 RÄTTSLIG REGLERING	26
3.1 Lag och rekvisit	27
3.1.1 Annat meddelande:	28
3.1.2 Spridning	30
3.1.3 Kännedom kring budskap	33
3.1.4 Sammanhang	36
3.1.5 Symbol och inneboende meddelande	39
4 ANALYS	41
4.1 Rättsläget:	41
4.1.1 Annat meddelande:	42
4.1.2 Spridning:	43
4.1.3 Sammanhang:	45
4.2 Symbol som värdebärande uttrycksmedel:	47
4.2.1 Symbolen och dess konceptöversättning	47
4.2.2 Förstärkande symboler	51

4.2.3	Symbolens inneboende värde och förutsebarheten	52
4.3	Rättssäkerhet och förutsebarhet	55
5	DISKUSSION	59
	BILAGA A	65
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	71
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	73

Summary

Incitement to racial hatred (Hets mot folkgrupp) is a legal space that regulates statements of a threatening or disrespecting nature directed against a group designated by the law, alluding to any of a number of criteria's. Statements can be expressed as verbal expressions but also in the form of "*other message*", for example a symbol. In legal practice, symbols are usually attributed their meaning based on the prosecutor's description of the criminal act, in some cases reinforced by the judiciary's opinion on the symbol's message. Other symbols worn by an individual, and their color and cut of clothing, are often considered to act in a reinforcing direction when a specific symbol cannot be clearly considered to express threat or disrespect. In some cases, the court has determined a symbol's inherent message by reference to its historic use in a racial glorifying or racially disrespecting context.

Semiotics, the doctrine of meaning-bearing signs, claim that a symbol by the act of connotation gives a translator an inner image of the symbol's concept or idea. This concept resulting from the translation is influenced by the translators cultural and experiential context. Thus a problem arises in attributing a definitive and unambiguously inherent meaning to a symbol.

The core of The rule of Law (Rättsäkerhet), is in the majority of the translations the Legal certainty. In a legally secure society, the individual must be given the opportunity to anticipate the legal effects of his actions. The legal certainty within the legal framework of "hets mot folkgrupp" is in this paper concluded to be low. This conclusion arrives from the courts habit of giving symbols one defined meaning rising from the courts own experiencebased and cultural context, with no basis in science or alternative interpretations. According to the semiotik theories a symbols definitive meaning can not be determined this way, because it varies depending on the interpreters own experience, cultural conditioning and other contexts.

Sammanfattning

Hets mot folkgrupp är ett lagrum som reglerar uttalanden som är av hotande eller missaktande karaktär som riktats mot en folkgrupp med anspelning på någon av en rad uppställda förhållanden. Uttalanden kan sin form som verbala uttryck men även i form av ”*annat meddelande*”, till exempel en symbol. I praxis tillskrivs symboler allt som oftast sin betydelse utifrån åklagarens gärningsbeskrivning, i vissa fall förstärkt av rättsväsendets utlåtande kring symbolens budskap. Andra symboler som en gärningsperson burit, och dennes färg och snitt på kläder, anses ofta verka i förstärkande riktning då en specifik symbol inte klart kan anses uttrycka lagrummets hotande eller missaktande krav. I många fall har rätten bestämt en symbols inneboende meddelande via hänvisning till historik rasförhållande eller rasmisaktande användning av samma, eller liknande, symboler.

Semiotiken, läran om meningsbärande tecken, gör gällande att en symbol genom konnotation ger en översättaren av densamme en inre bild av symbolens koncept eller idé. Detta koncept som översättningen ger upphov till påverkas av översättarens kulturella och erfarenhetsmässiga kontext. Därmed uppstår en problematik i att tillskriva en symbol ett definitivt och entydigt inneboende uttryck.

Rättssäkerhetens centrala kärna är förutsebarheten i majoriteten av tolkningarna. Individerna måste i ett rättssäkert samhälle beredas möjlighet att förutse de rättsliga effekterna av dennes handlingar. HMF-lagstiftningens förutsebarhet, vad gäller symboler, fastställs i uppsatsen som låg, då rätten som ovan nämnts oftast bestämmer en symbols budskap på basis av åklagarens och rättens egna erfarenhetsmässiga och kulturella grund, utan att grunda den i vetenskap och utan att överväga alternativa översättningar. Med ett semiotiskt synsätt kan inte en symbols inneboende budskap bestämmas definitivt på detta sätt utan varierar beroende på översättarens erfarenhet, kulturella betingelser och övriga kontext.

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Rasism är ett fenomen som genomsyrar de flesta samhällen och kan ha sin grund i olika idéströmningar. Det kan röra sig om en uppfattning att det finns olika raser av människor och att dessa ska värderas olika utifrån sina respektive inneboende rasbundna kvaliteter. Det kan även röra sig om intolerans mot individ eller grupp utifrån etnicitet, hudfärg, religion eller kultur. Begreppet är komplext, men de flesta perspektiv på rasism brukar lägga tyngdpunkten på intolerans mot grupper av människor.¹

Rasismen kan bestå i inre idéströmningar, personliga fördomar och privata tankar kring andra grupper av människor, vilket i sig inte kan anses i strid mot lagen, hur förkastliga tankarna än må vara. Det är först när denna intolerans når den externa världen i form av hot eller missaktning för en, eller flera grupper, av människor som agerandet kan kvalificeras som brottet hets mot folkgrupp (fortsättningsvis HMF).

För Sveriges del blev HMF ett ökande problem under den senare delen av 1990-talet, med en stor ökning av anmälda brott. Under perioden 1992–1995 låg anmälningsstatistiken runt 100 per år i jämförelse med år 2000 då 865 brott av samma karaktär rapporterades.²

När rasismen når offentligheten väcker den anstöt hos allmänheten och kan i ljuset av händelserna i Europa under Nazitysklands storhetstid anses som direkt farlig. Enligt SOU 2019:27³ har organisationer inom vit makt-miljön de senaste åren tagit en allt större plats i det offentliga rummet, och med dem har de rasistiska symbolerna blivit mer vanligare.

¹ <https://www.levandehistoria.se/fakta-fordjupning/rasism-intolerans/definitioner-av-rasism>

² BRÅ rapport 2001:7, s.6

³ SOU 2019:27, s. 28

En symbol kan anses utgöra ett så kallat ”annat meddelande” som ingår i lagrummet för HMF. Alltså ett meddelande som lämnas icke-verbalt och kan anses nå spridning genom att individer i omgivningen kan uppfatta symbolen. Vissa stark laddade symboler, som svastikan, anses så starkt förknippade med nazismens Tyskland under 1930- och 1940-talet att den idag måste anses vara förbundna med idéer om rasöverlägsenhet och rashat.⁴ Andra symboler kräver större överväganden och en djupare kunskap för att avgöras kunna ligga till grund för en fällande dom gällande ansvar för HMF.

För vilka symboler tilldöms då ansvar för brottet HMF? På vilka objektiva grunder görs denna bedömning? I fallet med ett buret hakkors tycks frågan vara klar, men hur föreligger det gällande andra symboler som kanske bara har en viss koppling till en viss önskad miljö eller till viss del kan anses visa missaktning för en eller flera grupper? Behöver en bärare av en symbol som denne uppfattar som snygg eller lockande utföra historieforskning innan den vågar visa sig i offentligheten? Spelar bärarens uppsåt någon roll för domstolens bedömning eller är symbolen i sig det förbjudna?

Rättssäkerheten anses i allmänhet vara hög i Sverige. Rättssäkerhet kan ungefär förstås som att en rättsordning existerar med främsta syfte att skydda individen mot övergrepp från samhällets sida men även från att utsättas för brott av andra individer. Rättsordningen måste bestå av juridisk trygghet där rättsreglerna används effektivt och där individens agerande och eventuell rättsföljd är förutsägbar. Dessa funderingar väcker frågor om rättssäkerhet, och dess inneboende förutsebarhet, inom lagrummet HMF. Funderingarna sträcker sig även till om en symbol, passiv i sin natur, verkligen kan innefatta ett så komplext koncept som HMF kräver. Denna uppsats ämnar kasta ljus över, och förhoppningsvis besvara dessa frågor, ge en klarare bild av rådande rättsläge och reda ut om lagrummet faktiskt är tillfredställande rättssäkert och förutsebart.

⁴ Se exempelvis NJA 1996 s. 577 och B 3046-18.

1.2 Syfte och frågeställningar

Denna uppsats syftar till att reda ut gällande rättsläge vad avser brottet hets mot folkgrupp med fokus på spridande av det lagtexten anger som ”annat meddelande” i form av symboler och till viss del även kläder. När rättsläget utretts är ansatsen att söka svara på om förutsebarheten är tillräcklig för en individ som väljer att bära en viss symbol i offentligheten. Slutligen ämnas en ansats göras att reda ut huruvida en symbol i sig kan anses bära ett meddelande som är allmängiltigt och otvetydigt samt hur domstolen kommer fram till detta.

- *Hur ser rättsläget ut vad gäller HMF genom spridande av ”annat meddelande” genom symboler och kläder?*
- *Är förutsebarheten tillräcklig vad gäller att röra sig i allmän miljö med värdeladdade symboler?*
- *Kan en symbol anses bära ett budskap och hur avgör domstolen en symbols inneboende meddelande?*

1.3 Disposition

Nedan följer en avgränsningsredogörelse följt av ett metodavsnitt och en genomgång av det material som använts i uppsatsen.

Därefter följer ett teoriavsnitt där rättssäkerheten som begrepp ämnas redas ut den mån det är möjligt, i vilken Frändbergs teori om brister i rättssäkerhet ligger i fokus. Under teorirubriken följer även en genomgång av semiotiken som vetenskap. Semiotiken, eller läran om teckenbetydelse, kommer utgöra den teoretiska grund ur vilken symbolen som värdebärande uttrycksmedel kommer utredas.

Därefter följer en genomgång av den rättsliga regleringen på området, där lagtexten och dess inneboende rekvisit klargörs. Efter detta avsnitt följer en analys över rådande rättsläge och en problematisering av densamme, av

symbolen som värdebärande uttrycksmedel och av rättssäkerheten, med dess förutsebarhet i fokus. Slutligen följer ett diskuterande avsnitt som främst kommer fokusera på uppsatsens tredje frågeställning.

Under bilaga 1 kommer ett problematiserande avsnitt kring symbolers innebörd och ursprung presenteras. Denna text har placerats som en bilaga av en anledning. Avsnittet har inga ambitioner att fastställa dess symbolers definitiva innebörd eller ge ”rätt” svar på vad hur dessa symboler ska tolkas eller förstås. Avsnittets syfte är att visa på problematiken med att påstå att en symbol entydigt bär ett visst budskap och hur en och samma symbol kan betyda olika saker beroende på sammanhang och beroende av vem översättaren är.

1.4 Avgränsningar

På grund av det stora område som HMF de facto sträcker sig över har vissa avgränsningar naturligt behövts göras. Uppsatsen kommer främst att fokusera symboler och på vilket sätt de kan ge ”annat meddelande” så som det uttrycks i lagtexten. Vidare är det endast svensk rätt och rättsfall i Sverige som kommer beröras. Efter genomgång av det svårdefinierade begreppet ”rättssäkerhet” har uppsatsens fokus vad gäller begreppet landat i förutsebarheten, som är den aspekt de flesta teorier är överens om ingår i rättssäkerheten och ligger till grund för individens möjlighet att skapa sin egen meningsfulla framtid.

1.5 Metod

Denna uppsats har skrivits med hjälp av den rättsdogmatiska metoden till viss del. Dock har främst en undersökande, redogörande samt i viss mån kritiskt granskande metod används. Semiotiken kommer användas som teoretisk metod för att söka klarhet i om en symbol faktiskt kan anses uttrycka ett sådant koncept som HMF-lagstiftningen kräver för att

straffbarhet ska uppstå och tillika om förutsebarheten därmed faktiskt kan anses tillräcklig på området.

1.6 Material

Uppsatsen vilar på genomgång av en rad avgöranden från HD, med NJA 1996 s. 577 som centralt rättsfall på grund av sin vikt för efterföljande mål, men även på de relevanta förarbeten som ligger till grund för den aktuella regleringen.

Vissa avgöranden från underrätt används, trots dess låga inneboende rättskällevärde kommer de främst användas för att belysa hur rätten resonerar då många fall av HMF inte går upp i HD utan stannar på tingsrätts- eller hovrättsnivå.

Den teoretiska grund som uppsatsens frågeställningar ämnas besvaras ur består främst av Åke Frändsbergs teorier om rättssäkerhet och de semiotiska teorier som utvecklats av Charles Sanders Peirces och Ferdinand de Saussures. Till viss del kommer även vidareutvecklingar av semiotiken beröras i form av Umberto Eco och Roland Barthes teorier. För att vidare förstå det svårdefinierade begreppet rättssäkerhet har Advokatsamfundets rättssäkerhetsprogram samt Josef Zilas och Christian Diesens texter om rättssäkerhet använts.

Frändsbergs teori om rättssäkerheten har använts i syfte att mäta det aktuella lagrummet och den sammankopplade praxis som finns mot teorins parametrar för att avgöra om rättssäkerheten på området är drabbat av brister eller inte.

De semiotiska teorierna kommer utgöra basen för svaret på uppsatsens tredje frågeställning och fyller funktionen att erbjuda en form av vetenskaplig grund ur vilken symboler och tolkning av de samma kan

förstås och problematiseras, och med hjälp av denna förståelse utröna om förutsebarheten på området är tillräcklig.

2 Teori

Under avsnittet teori kommer två vitala delar för uppsatsen presenteras. Först en utredande del om rättssäkerheten, som utgör grunden för uppsatsen, som efterföljs av en del om Semiotik som utgör den teoretiska grund ur vilken symboltolkning kan göras.

2.1 Rättssäkerhet

I detta avsnitt ämnas först begreppet rättssäkerhet utredas, något som inte görs med lätthet. När begreppets inneboende essens framkommit, i den mån den kan fastställas, presenteras Åke Frändbergs teori om brister i rättssäkerheten mot vilken HMF-rättsläget sedermera i avslutande delar kommer mätas.

2.1.1 Definition av rättssäkerhet:

Det är svårt att klart definiera begreppet rättssäkerhet eller att återge den i en allmängiltig formel. Definitionerna är många och tar alla sin grund i de förhållanden som anses specifika för det aktuella ämnesområdet.⁵

I svensk lag finns inte heller där begreppet definierat. Begreppet förekommer sparsamt i lagsamlingen, dock utan närmare beskrivning. Faktum är att det endast omnämns vid ett fåtal tillfällen, exempelvis i RF gällande Lagrådets granskning av lagförslag, som enligt lagtexten ska granska hur lagförslaget förhåller sig till de krav som sätts upp av rättssäkerheten, dock som ovan nämnt, utan närmare definition av innebörden.⁶ Begreppet förekommer även som ett eget avsnitt i RF i katalogen för de grundläggande fri- och rättigheterna med underrubriken ”Rättssäkerhet” och täcker tre paragrafer. Dessa paragrafer ger ingen definition eller förklaring till själva begreppet i sig, men gör gällande vissa principer så som rätten till rättvis och offentlig domstolsprövning och

⁵ Diesen, Christian (red.), *Bevis 2 Prövning av flyktingärenden*, Norstedts juridik, Stockholm, 1998 s.13f.

⁶ 8 kap. 22§ 3p RF.

lagstadgar legalitetsprincipen.⁷ Vissa delar av rättssäkerheten finns inbakat i lagen utan att direkt omnämnas som sådana, exempelvis objektivitets- och likhetsprincipen i 1 kap 9§ RF som måste anses ingå i begreppet.

Sedan 1974 års RF vilar den svenska staten rent konstitutionellt på principen om folksuveränitet. I förarbetena till reformen 1974 talas om *funktionsfördelning* snarare än maktdelning. Makten sägs komma utifrån folket. Ur rättssäkerhetssynpunkt måste statens uppgifter delas upp på olika, särskilda organ. Exempelvis är den dömande makten baserad på folkets vilja, då folket väljer en riksdag som stiftar de lagar som råder och som stödjer organet som håller i förvaltningen av riket, regeringen. Domstolen är en förvaltningsmyndighet vars verksamhet och självständighet säkras i lag, tillika utnämningar av nya domare. Alltså är folkviljan grunden till rättsväsendets dömande makt. Skillnaden maktdelning kontra funktionsfördelning är att i den förstnämnda tar domstolen sin legitimitet ur konstitutionen och i den sistnämnda uppstår legitimiteten ur folkviljan.⁸

Av rena rättssäkerhetsskäl, och organisatoriska sådana, faller det sig naturligt att under detta system låta statens uppgifter delas upp på olika organ. Riksdag och regering kan ju omöjligen hantera alla beslut som måste tas, och ur rättssäkerhetssynpunkt vore det olämpligt. Därför får förvaltningsmyndigheterna, under lagen enligt konstitutionen, utföra de uppgifter som faller under deras relevanta område. Det finns tre traditioner som reglerar relationen mellan regeringen och dess underställda myndigheter. Den första rör faktumet att regeringen inte får inverka på myndighetsbeslut som rör den enskildes rätt, *självständigheten*. Den andra reglerar att endast regeringen som helhet har bestämmanderätt över en myndighet, alltså ett *förbud mot ministerstyre*. Den tredje kallas *självständighet under lagarna*, och innebär att myndighetsuppgifter ska utföras i enlighet med de gällande författningarna, men om en sådan

⁷ 2 kap. 9-11§ RF.

⁸ Johansson, Tormod, *Regeringens styrning av förvaltningsmyndigheterna efter den 1 januari 2011*, SvJT 2012 s 824, s. 827.

författning skulle strida mot någon överordnad norm har normen företräde och myndigheten ska då rätta sitt handlande efter normen.⁹

I mål C-63/93 uttalade domstolen att rättssäkerheten kräver att rättsregler ska utformas klart och precist samt säkerställer förutsebarhet i rättsliga relationer och andra situationer som omfattas av gemenskapsrätten.¹⁰

Advokatsamfundet gav år 1988 ut ett rättssäkerhetsprogram som syftade till att reda ut vad begreppet rättssäkerhet egentligen innebär. Programmet fastslog även en lista med principer och olika krav som måste ställas på rättsregler och på rättstillämpningen för att rättssäkerhet ska kunna anses råda. I programmet liknas rättssäkerheten vid ett verktyg som verkar för att skydda de rättigheterna den uppstår snarare än att vara dessa rättigheter. Samfundet utgår från idén om rättsstaten och menar att medborgare och organisationer i samhället måste känna sig trygga i att deras handlingar ger förutsedda rättsliga följder. Förutsebarheten är med andra ord ett viktigt element i samfundets syn på rättssäkerhet.¹¹

Rättssäkerheten berör i grunden skyddet för de i grundlagar och konventioner uttryckta grundläggande mänskliga rättigheterna. Rättssäkerheten är alltså till medborgarens försvar mot maktmissbruk och godtycke i myndighetsutövning genom de principiella spelregler under vilka statsmakten tvingas underkasta sig. Dels berör den enskilde individens rätt mot myndigheter, dels ställer den krav på rättsreglernas utformning, tolkning och tillämpning. Rättssäkerheten ska vidare ge individen möjlighet att tillvarata sin rätt så som medborgare i ett demokratiskt samhälle. Denna rätt uppnås genom individens möjlighet att planera sitt liv på ett sådant sätt att eventuella rättsföljder av dennes handlingar och myndigheternas motagerande kan förutses på förhand.¹²

⁹ Johansson, SvJT 2012, s. 828f.

¹⁰ Mål C-63/93 p. 20.

¹¹ Sveriges Advokatsamfund, Rättssäkerhetsprogram, Stockholm 1988, s. 3f.

¹² Sveriges Advokatsamfund, 1988, s. 6.

Claes Beyer, en av medförfattarna till Advokatsamfundets rättssäkerhetsprogram, har analyserat programmets definition av rättssäkerheten i Juridisk Tidskrift. Beyer menar att rättssäkerheten endast ställer krav på staten och dess myndigheter, med tillhörande tjänstemän. Inga krav ställs på den enskilde medborgaren.¹³

Rättssäkerheten kan i viss mån förklaras med de principer som anses ingå i den, exempelvis legalitetsprincipen och rätten till en rättvis rättegång. Beyer menar dock att förutsebarheten är det mest väsentliga innehållet i rättssäkerhetsbegreppet, i vart fall för medborgaren. Hela rättssystemet och dess verksamhet ska medge medborgaren en sorts säkerhet i att kunna förutse hur ett agerande kommer bemötas och de rättsliga effekter det kan medföra. Här ingår kravet på klara och tydliga rättsregler, likabehandlingsprincipen och korrekt offentliggörande av rättsregler och tillhörande praxis.¹⁴

Beyer poängterar dock att alla principer som räknats upp av Advokatsamfundet inte enbart kan förklaras ur förutsebarheten. Exempelvis att domstolen ska vara fri och oavhängig är en punkt som inte kan besvaras ur förutsebarheten. Rättssäkerheten består inte endast av tryggheten att förutse rättsliga reaktioner.¹⁵

Samfundet menar att rättssäkerheten måste förstås ur dess förhållande till de mänskliga rättigheterna för att begripas. Det menas att det finns ett samband mellan livsvärdena som beskyddas av de mänskliga rättigheterna och de flesta krav som rättssäkerheten uppställer. Förutsebarheten anses här ha ett livsvärde och vara en väsentlig livskvalitet. En osäker förutsebarhet leder till negativ stress och i förlängningen riskerar det att mynna ut i en passivitet. Livskänslan och lyckotillståndet är kopplat till möjligheten att genom egna ansträngningar påverka sitt liv i en bättrande riktning. Beyer menar att vissa

¹³ Beyer, *Rättssäkerhet—en formsak*, Juristtidning Nr 3 1990/91, s. 393.

¹⁴ Beyer, 1990/91, s. 393ff.

¹⁵ Beyer, 1990/91, s. 394.

grundläggande livsvärden är av stor betydelse för den enskilde. Förutom de traditionella mänskliga rättigheterna ingår här möjligheten att förutse de rättsliga effekterna av enskilt handlande, en förutsebarhet som påverkar och samverkar med de övriga livsvärdena.¹⁶

Zila menar att debatten kring rättssäkerheten ofta blossar upp i samband med politiska reformer och inför lagförslag. I denna debatt kommer olika intressen färga argumenten och själva innehållsbestämningen i de olika sidornas syn på rättssäkerheten ges ett diffust och skiftande innehåll. Som exempel på detta lyfts slutbetänkandet av kommissionen mot ekonomisk brottslighet, SOU 1984:15, och efterföljande preposition 1984/85:32. I slutbetänkandet skiljs mellan ett traditionellt och ”modernt” rättssäkerhetsbegrepp, där det traditionella begreppet främst består av kraven på förutsebarhet och en likhet mellan lagstiftningen och rättstillämpningen. Den moderna rättssäkerheten består enligt utredningen snarast i att individen inte ska behöva utsättas för brott, alltså åtnjuta rättsskydd. I den efterföljande prepositionen formulerades en formell uppfattning av rättssäkerheten som menade att medborgarna ska behandlas lika inför lagen och rättsreglernas utformning ska ge att lagens tillämpning kan förutses. Den materiella rättssäkerheten innefattar även möjligheter för individen att nå ett rättvist resultat i det enskilda fallet. Förutom denna distension mellan formell och materiell rättssäkerhet, uttrycktes i propositionen ytterligare ett rättssäkerhetsbegrepp av materiellt slag. Enligt denna syn består materiell rättssäkerhet i att samhället och dess individer skyddas mot att utsättas för brott.¹⁷

Justitieutskottet invände dock mot den sistnämnda definitionen och menade att det snarare beskrev rättsskydd, rättstrygghet eller effektivitet. Utskottet hänvisade till RF och menade att den traditionella användningen av rättssäkerhetsbegreppet hade varit att föredra.¹⁸

¹⁶ Beyer, 1990/91, s. 395.

¹⁷ Zila, Josef, *Om rättssäkerhet*, SvJT 1990, s. 285f.

¹⁸ Zila, 1990, s. 286.

Zila menar att det ”moderna” rättssäkerhetsbegreppet som introducerades i slutbetänkandet har sin grund i vissa åtgärder som övervägts i kampen mot den ekonomiska brottsligheten. Det nya moderna begreppet skulle kunna tänkas vara ett anteciperat försvar mot den kritik förslaget skulle kunna få om utgångspunkten varit det traditionella rättssäkerhetsbegreppet.¹⁹

Enligt Zila går det att grovt sammanfatta de i svensk litteratur förekommande åsikterna kring rättssäkerheten. För det första går en skiljelinje mellan förespråkare för det ”traditionella” begreppet och anhängare av det ”moderna”, där den moderna uppfattningen även innefattar att myndigheterna och staten har en skyldighet att lagstifta för att skydda medborgarnas rättigheter. Det finns i debatten i vart fall en enighet kring att rättssäkerheten förutsätter förutsebarhet av rättsliga beslut. Vissa menar att rättens beskaffenhet är det centrala och därmed inte rättens innehåll som sådant, vissa menar i stället att innehållet är viktigare. Det är i media, och den mer offentliga debatten på individnivå, som rättssäkerheten som begrepp blivit rörigt och svårdefinierat. Begreppet kan sägas börjat uppnå en status i likhet med ”mänskliga rättigheter”, en överhängande och okränkbar princip som värdeladdats utöver sin ursprungliga betydelse. Sverige advokatsamfund har i sitt Rättssäkerhetsprogram anammat denna syn och kallar rättssäkerheten för ”ett systematiskt skydd för mänskliga rättigheter garanterat genom lag”.²⁰

Zila anser att det aldrig helt klart vad som exakt avses när en åtgärd påstås främja eller försvaga rättssäkerheten. Fokuset kan ligga på förutsebarheten av de rättsliga konsekvenser individens handlande får, myndigheternas duglighet att genomföra rättsregler och lyckas med brottspreventionen, eller att använda lagen för att nå ett så rättvist resultat som möjligt. Dessa tre ståndpunkter återfinns i litteraturen och då ofta i kombination. Enligt Zila är det nära på meningslöst att söka reda ut exakt vilka av dessa som ingår i

¹⁹ Zila, 1990, s. 287.

²⁰ Zila, 1990, s. 287.

begreppet rättssäkerhet, då de som ovan nämnt ofta uppträder i kombination och sakfrågan som inlett debatten ofta påverkar debattörernas åsikter i frågan.²¹

Om man ser rättssäkerheten som en sociopolitisk kategori öppnar det upp för att inkorporera faktorer som rättskydd, etiska överväganden i rättsliga beslut och liknande. Anser man i stället att rättssäkerheten är en juridisk kategori ser synen på begreppet annorlunda ut. Zila använder sig här av Axberger för att definiera begreppet som en juridisk kategori. Enligt Axberger karaktäriseras rättssäkerheten av att rättsreglerna och dess principer utformats så att risken för misstag är obefintlig vid dess tillämpning, att tillämpningen sker på ett förutsebart sätt som kan kontrolleras samt att ett system finns som kan kontrollera och förutse rättstillämpningen.²²

Sammanfattningsvis kan det konstateras att rättssäkerhet är ett svårångat begrepp med många definitioner beroende på situation, bevekelsegrund hos översättaren och samhällliga strömningar. Rättssäkerheten kan ses som ett sociopolitiskt instrument eller som en juridisk kategori. Klart är i vart fall att de allra flesta definitioner utgår från förutsebarheten som en av grundbultarna inom begreppet. Oavsett om rättssäkerheten ska tolkas i traditionell mening, i modern tappning eller i en tredje översättning, utgår de allra flesta från att rättssamhället som sådant, och dess rättssäkerhet, ska innebära att samma handling ska ge samma rättsliga effekt och att rättsreglerna ska kunna tolkas, förstås och erbjuda ett rättesnöre för individens handlingsutrymme. Advokatsamfundet, och Beyer, går så långt att de jämför förutsebarheten med de mänskliga rättigheterna och menar att den har stor inverkan på den enskildes livslycka och möjligheter till kontroll över sitt liv. Eftersom rättssäkerheten är så pass svårdefinierad och förutsebarheten är så pass central för rättssäkerheten ämnas uppsatsens frågeställningar besvaras ur just den principen.

²¹ Zila, 1990, s. 288f.

²² Zila, 1990, s. 290.

2.1.2 Frändberg – Brister i rättssäkerheten

Enligt Frändberg är rättssäkerhetens väl en solidarisk uppgift både för lagstiftaren och rättstillämparen. Han ställer upp tre kriterier för att rättssäkerhet ska anses råda, 1) att det finns klara och adekvata regler, 2) att dessa är lättillgängliga för individen och 3) att det går att lita på innehållet i dessa regler.²³

Dessa tre kriterier kan lida av vissa brister och tillkortakommanden som ger att rättssäkerhet saknas eller i vart fall kan anses som bristande:

1) Klara och adekvata regler:

- Rättsbrist – att det saknas rättsregler. Förbudet mot "déni de justice" agerar som en uppfångande regel i dessa fall, som i vart fall ger individen garanti för att få ett svar, om än inte garanterat att svaret är fullgott eller ens korrekt. Konstrueras en rättsregel måste så ske i lojalitet med existerande lag och i "lagens anda". Ur rättssäkerhetssynpunkt är rättsbristen den allvarligaste bristen.
- Regler som är vaga, dunkla, mångtydiga, komplicerade eller står i strid med andra rättsregler. En för vagt formulerad rättsregel kan anses som innehållslös och kan liknas vid en in blanco-fullmakt där rättstillämparen själv står för rättsbildningen. I motsatts lyfter Frändberg fram vissa rättsregler i engelsk common-law som är så detaljerade, i syfte att täcka in alla tänkbara situationer, att den blir allt för komplicerad för att med lätthet hanteras.²⁴

Frändberg menar att en defekt av ovan anförd slag kan mötas med prejudikat från Högsta domstolen. Dessa beslut har i sig hög rättssäkerhet vad gäller

²³ Frändberg, Juridisk Tidskrift Nr 2 2000/01, *Om rättssäkerhet*, s. 275.

²⁴ Frändberg 2000/01, s. 276.

just den typ av fall som behandlats, men bidrar knappast till en högre rättssäkerhet rent generellt inom ett område, dessutom är HD:s avgöranden sällan generella till sin natur och kan ofta till och med anses beröra ”udda” fall. Frändberg menar visare att den avancerade förarbetes användningen som allt som ofta används i Sverige inte kan sägas direkt bidra till rättssäkerheten, dels för att även dessa texter behöver tolkas och ofta hamnar rätten i en situation där en svår text ska tolkas och tolkningen i sin tur kräver avancerad tolkning, dels kan samma förarbeten ligga till grund för två olika tolkningar av två olika myndigheter och det saknas etablerade prioriteringsprinciper för att välja tolkning. Exempelvis kan en departementschef uttala sig på ett sätt medan Lagrådet är av annan åsikt.²⁵

Bokstavstolkningen är ett exempel som Frändberg lyfter fram för att visa på problematiken. Metoden är mycket effektiv när lagtexten är enkelt och klart formulerad, men när lagtexten är svårtolkad just på grund av vaghet eller mångtydighet faller hela konceptet med bokstavstolkningen av naturliga skäl. Frändberg menar därför att den enda riktigt påtagliga garantin för rättssäkerhet ligger i lagen och lagstiftningsteknikerna. Han poängterar att en fullständig rättssäkerhet är omöjlig att uppnå och att det skulle vara till nackdel att försöka nå fullständig rättssäkerhet, juridiken är till viss del alltid ofrånkomligt osäker.²⁶

2) Lättillgänglighet

- Brist på lättillgänglighet – Att rättsreglerna inte regelbundet offentliggörs och inte gör lättillgängliga för allmänheten. Det blir svårt för individen att förhålla sig till lagen om dess innehåll och uppdateringar inte når ut till alla och envar.

Lättillgängligheten vad gäller rättsinnehållet utgörs inte enbart av offentliggörande, utan kräver också en fullgod distribution av rättspublikationer och avisering i god tid inför ändringar i rätten och inför

²⁵ Frändberg, 2000/01, s. 276.

²⁶ Frändberg, 2000/01, s. 277.

ikraftträdande av dem. Relevanta texter måste komma ut till myndigheter utan dröjsmål och allmänheten måste beredas lättillgänglighet till dessa texter och dess innehåll. Frändberg menar att datoriseringen har förbättrat rätten avsevärt vad gäller tillgänglighet och att Sveriges årliga lagpublikationer är av godo för just tillgängligheten.²⁷

3) Att det går att lita på innehållet

- Att myndigheterna inte kan upprätthålla rättsordningen - I många rättsordningar går det att råka på problemet med att myndigheterna inte förmår sin befolkning att leva utefter de regler som uppställts. I den yttersta förlängningen kan detta bidra till att medborgarna tar lagen i egna händer för att stävja oönskat beteende.
- Att rättsordningen perverteras av myndigheterna – Frändberg beskriver denna defekt som att myndigheterna inte tar rättsordningen på allvar och tar beslut mer eller mindre ad hoc, vilket medför att individen inte kan förutsäga hur utfallet i ett enskilt fall kommer bli enbart genom att läsa in sig på gällande rättsregler. Exemplet är tydligast när domstolens verksamhet kontrolleras av exempelvis ett politiskt parti med monopolställning så som i Sovjetunionen.²⁸
- Att lagar ständigt ändras med kort varsel, att lagar gäller retroaktivt eller att en doms rättskraft inte erkänns.²⁹

²⁷ Frändberg, 2000/01, s. 277.

²⁸ Frändberg, 2000/01, s. 279.

²⁹ Frändberg, 2000/01, s. 280.

2.2 Semiotik

Semiotiken är ett samlingsnamn för de teorier som innefattar läran om, och studiet av, tecken som meningsbärare. Dessa tecken kan bestå i visuella intryck, skrivna ord, verbala uttryck, fotografier eller symboler, för att nämna några. Det signifikanta för teorierna är hur tecknen bär mening, skapar mening, hur dessa uttryck överförs mellan individer och hur mening överförs mellan tecken och individ.

De semiotiska teorier som grundarna till disciplinen Ferdinand de Saussure och Charles Sanders Peirce upprättade, gavs först ut efter deras död och främst i fragmentarisk form. Därför har nedanstående teoriavsnitt utgått från efterföljande författare som konkretiserat och sammanställt dessa tongivande teorier och till viss del vidareutvecklat dem.

2.2.1 Ferdinand de Saussure – strukturalismens fader

Saussure anses vara medgrundare till semiotiken som sådan, men även till en av två huvudinriktningar inom semiotiken, nämligen strukturalismen. Denna inriktning gör gällande att varje symbol först kan ges mening och förstås när den sätts in i sin plats i det större systemet, och i relation till andra symboler i systemet. En symbol förstås i denna inriktning som bestående av två delar, dels symbolen som sådan, dels konceptet den bär. ”Speech”, så som Saussure använder begreppet, är inte endast uttryckta ljud utan även andra bärare av budskap och mening. Denna mening är både statiskt inom sitt system och föränderlig sett över tid, och påverkan inflyter både från det existerande systemet och dess historia. Speech är både ett socialt och ett individuellt system. Att endast se speech ur det sociala systemets lins berövar dess mening ur det individuella, men ett studie ur båda dessa system simultant skulle beröva dess kärna.³⁰

³⁰ Holdcroft, *Saussure – Signs, System and Arbitrariness*, 1991, s. 22.

Saussure menar att ett tecken eller en symbol vilar på förhållandet mellan ”signifier” och ”signified”. Dessa begrepp är rent psykologiska till sin form. Signifier kan översättas som en symbols fysiska form eller uttryck, alltså något som kan ses, höras eller röras och så vidare, medan signified är objektets mentala koncept, alltså en övergripande eller bärande idé bakom ett objekt. När exempelvis en symbol för ett träd visas upp så har den formen av ett faktiskt träd, signifier, men samtidigt får mottagaren en inre bild av ”träd” som koncept i sitt inre, signified. För att en symbol ska kunna förstås fullt ut måste dessa två aspekter stå i överensstämmelse med varandra, symbolen av trädet måste överensstämma med konceptet av vad ett träd är, annars uppstår en diskrepans som gör översättningen av symbolen oklar och överksam. Saussure menar vidare att ikoner och symboler är multi-dimensionella, i förhållande till ord som är linjära, där man måste förstå ordet buske för att förstå ordet träd. För att en symbol ska få betydelse måste med andra ord översättaren sätta in den i ett begripligt sammanhang.³¹ Ett tydligt exempel på detta är trafikljuset, en röd cirkel inte har en klar signified utan en kontext, men i sammanhanget trafikljus får den i samband med den gröna och gula cirkeln på ljusanordningen vid en korsning betydelsen ”stopp för framfart”.³²

2.2.2 Charles Sanders Peirce – Pragmatikern

Pierces är förutom en av förgrundsgestalterna bakom semiotiken även grundaren av pragmatismen, där individens kunskap om verkligheten alltid är indirekt då den uppkommer ur människans interaktion med samma verklighet. En idé om någonting frambringas ur sakens urskiljbara effekter och människans uppfattning inte kan sträcka sig bortom dessa effekter.³³

Pierce ser till skillnad från Saussure dualistiska signified and signifier-system symboltolkningen som mer mångfacetterad. Pierce ordnar

³¹ Thibault, *Re-reading Saussure – The dynamics of signs in social life*, 1997. s.29, 213f.

³² https://sv.wikipedia.org/wiki/Ferdinand_de_Saussure

³³ <https://sv.wikipedia.org/wiki/Pragmatism>

vetenskaperna hierarkiskt, där matematiken kommer övers, följt av filosofin vars första del är fenomenologin tätt följt av semiotiken som likställs med logiken. Fenomenologin³⁴ har till uppgift att definiera de universella elementen av erfarenheten och tar sin form i matematiskt logiska förhållanden. Ur detta definierar Pierce tre universella kategorier som ger tre olika angreppssätt för att närma sig fenomenologins enheter beroende på dess komplexitet; ”*Firstness*” som ger ensidiga kvaliteter utan förhållande till andra, ”*Secondness*” som ger kvaliteter som är beroende av två termers relation och ”*Thirdness*” som ger flera två-terms förhållanden.

Ur detta anser Pierce att symboler, och allt som kan bära mening, implicerar detta tredelade förhållande. Först och främst i enheten *Firstness* finns symbolen, *Representamen*, som representerar själva objektet i sig. *Secondness* utgörs av den influerade universella tolkning en översättare gör av objektet. Slutligen, och den tredje delen i förhållandet, är den respons symbolen frambringar som påverkats av översättarens erfarenheter, kulturella kontext, tolkning av andra associerade objekt och så vidare i en rad av *secondness*-sammanhang. Denna översättning eller tolkning står i förhållande till det ursprungliga objektet på samma sätt som symbolen står i förhållande till objektet.³⁵

Pierces *representamen* kan likställas med Sasussures *signified*, men Pierces menar att själva definitionen av *representamen* implicerar en *representamen* i sin tur för att nå fram till definitionen och så vidare i en oändlig kedja av ”*semiosis*”.³⁶

Alla tecken består enligt Pierce av tre delar; uttryck, innehåll och det särskilda avseende i vilket uttrycket är relaterat till innehållet. Pierce delar utifrån detta antagande upp tecken i de tre kategorierna ikoner, index och

³⁴ Fenomenologin kan sägas studera förhållandet mellan varseblivning och objektet för varseblivningen.

³⁵ Lagopoulos, *Theory and Methodology of Semiotics – The traditions of Ferdinand de Saussure*, 2020, s. 59ff.

³⁶ Lagopoulos, 2020, s. 60.

symboler. Det kan ungefär sägas vara tal om tecken grundande på likhet, närhet respektive godtycklig överenskommelse. Ikoners, exempelvis ett fotografis, logiska samband till ursprungsobjektet baseras på igenkänning där uttrycket liknar innehållet. Indexets, exempelvis en skugga, samband grundar sig i ett kausalt samband mellan uttryck och innehåll. Symbolen sammanbinds endast av teckenrelationen, en sort allmängiltig regel kring vad tecknet anses uttrycka, dess logiska samband grundar sig på konvention, överenskommelser och kulturella vanor.³⁷

Pierce menar att en bil på gatan inte representerar en annan bil, men i den starkt konventionella sociala kontexten som en bilutställning utgör, så symboliserar en enda bil alla andra bilar av samma modell. Bilen blir med andra ord först en symbol i det överenskomna sammanhanget inte när den enskilt parkerats på gatan, fast det tekniskt sätt skulle kunna röra sig om exakt samma bil. Ett liknande mer mångfacetterat exempel är urinoaren. När urinoaren är monterad i en offentlig toalett står den enbart för sig själv utan någon djupare betydelse, samma urinoar som står utställd hos en återförsäljare i ett show-room står då som betydelse för alla andra urinoarer av samma modell som finns till försäljning, men när Duchamp ställer ut den i ett konstgalleri förändras dess inneboende betydelse markant. Alltså anger en konvention, direkt eller indirekt, hur identiteten ska uppfattas i varje specifik situation.³⁸

2.2.3 Roland Barthes

Saussures teorier om semiotik började ursprungligen med språket som bas. Teorierna hade viss inriktning mot bilder men det var främst hans efterföljare som fördjupade studiet av bilder under semiotiken, Pierce var en sådan men även tänkare så som Eco och Barthes.³⁹

³⁷ Sonesson, *Bildbetydelse – inledning till bildsemiotiken som vetenskap*. 1992, s. 126f.

³⁸ Sonesson, 1992, s. 137.

³⁹ Sonesson, 1992, s. 125.

Ur Saussures teorier om ”signs” med signified and signifier som begrepp har den franske semiotikern Roland Barthes använt begreppen för att förklara ”konnotation”. Konnotation beskriver den idé, känsla eller koncept, som en översättare eller mottagare får när denna nås av en meningsbärande symbol, alltså dess abstrakta definition. Barthes menar att konnotationen står i direkt kommunikation med ett samhälles kultur, individens kunskap och erfarenheter, och den gemensamma historien.⁴⁰

Ett exempel på hur konnotation kan variera mellan kulturer är färgen som representerar sorg. I USA är sorgfärgen svart samtidigt som den vita färgen representerar sorg i Japan. Om vi håller oss kvar vid en färgs betydelse så finns även exempel där en enda färgs konnotation kan variera inom en kultur. Färgen röd står i konventionen för passion och kärlek, men är samtidigt den vanligaste färgen som representerar fara. I de kommunistiska länderna har den även traditionellt stått för blod, närmare bestämt arbetarnas blod representerat på flaggan. En röd klänning kan betyda passion och fara samtidigt (exempelvis ”femme fatale”, författarens anm.). I samband med julfirande återfinns ofta en gran i många hem, antingen en fysisk julgran eller i dess symboliska form, och representerar för de flesta julens glädje och samhörighet. Granen och järneken, som är gröna året om har dock en mångårig tradition av att symbolisera livets bestånd genom den hårda vintern. Denna dualistiska betydelse har på senare år övergått till att främst stå för julfirandet. Konnotationen har här två lager, där det första lagret står för livets bestånd, ut vilket ett andra lager av konnotation uppstått, julfirandet.⁴¹

2.2.4 Umberto Eco

Eco menar att ikonerna och symbolerna betingas av den kultur i vilken de framställs och varseblivs. Som exempel lyfter han fram den östkustbundna

⁴⁰ Lagopoulos, 2020, s. 74.

⁴¹ Lagopoulos, 2020, s. 78.

amerikanska ursprungsbefolkningens symbolspråk. Där avbildas symbolen för kvinna bland annat utifrån de traditionella flätorna som prydde respektive sida av ursprungsbefolkningskvinnornas huvuden. För en kultur som inte känner till denna traditionella håruppsättning uppfattas inte tecknet med den klarhet och tydlighet som det gör i sin ursprungskontext. Ett annat exempel är från de kinesiska skrifttecknen där kvinna symboliseras som en sittande figur samtidigt som mannen representeras av en stående figur, något som bidrar till att symbolen utanför den kinesiska kulturen kan framstå som allt annat än självklar. Detta rör sig enligt Eco om en konventionalitet i kulturen, inte en konventionalitet i bilden i sig, kulturen ger bilden mening inte tvärtom.⁴²

Eco menar vidare att det självklara faktum att ett fotografi eller bild av en person faktiskt inte är personen i fråga, ger några intressanta slutsatser. Han menar att det inte går att grunda en definition av ett bildtecken på likheter, då tecknet och tinget de facto inte är samma sak. Symbolen betecknar ett ting, men ger även upphov till en upplevelse av likhet mellan tecknets uttryck och innehåll. Vi lär oss vad en bild eller symbol föreställer genom att få betydelsen utpekad för oss, i en direkt eller indirekt process, eller genom att ur erfarenhet och situation resonera oss fram till en slutsats.⁴³

Rene Lindekens är kritiskt mot denna likhetsteori och menar att till och med ett fotografi måste vara konventionellt betingat. Han menar att ett fotografi aldrig kan fånga ett ögonblick i dess fulla komplexitet, med samma ljus och kontrast som verkligheten innehåller, ju mer den ena närmar sig verklighetens bild desto längre ifrån befinner sig den andre.⁴⁴

⁴² Sonesson, 1992, s. 134f.

⁴³ Sonesson, 1992, s. 135f.

⁴⁴ Sonesson, 1992, s. 136.

3 Rättslig reglering

För att reda ut hur den rättsliga regleringen på ett område ser ut måste korrekta rättskällor användas. Men först måste de identifieras och särskiljas. Detta är en rättsdogmatisk fråga de lege lata, och tillika en fråga som inte nödvändigtvis alltid har ett enkelt svar. I vissa fall är rättsläget på den frågan klart, exempelvis vad gäller lagar som utfärdats av riksdagen eller förordningar som utfärdats av regeringen. Dessa offentliga föreskrifter har en stark och klar status som rättskällor. Lagförarbeten är en annan rättskälla som har erkänd status, liksom en rad texter som föregår ett lagstiftande exempelvis propositioner och offentliga utredningar. Vad gäller exempelvis motioner och remissvar är dess rättsliga auktoritet mer tveksam.⁴⁵

Praxis, då mer specifikt avgöranden från högsta instans, är också en erkänd rättskälla. Dock anses praxis från HD vara en auktoritet av mellanstyrka och anses vara vägledande, men inte nödvändigtvis alltid bindande. Vad gäller de lägre instansernas avgöranden och deras eventuella rättskällevärde är bilden delad. Vissa tillskriver underrättspraxis rättskällevärde och vissa menar att dessa avgöranden helt saknar det. Hovrättsdomare har i varje fall tillskrivit hovrättspraxis visst rättsligt auktoritärt värde när de i sina egna avgöranden hänvisat till andra avgörande på hovrättsnivå.⁴⁶

Rättskälleläran ger oss den hierarkiska ordningen i vilken rättskällor ska beaktas när gällande rätt ska utrönas. Lagar och författningar utgör det övre skiktet i denna rangordning och enligt principen *Lex superior* har grundlagarna företräde framför andra regleringar. Nästa skikt utgörs av de förarbeten, utredningar och lagmotiv som legat som grund för författningarna. Sedan följer praxis från domstol, där HD-avgöranden har störst rättskällevärde och hovrättsavgöranden mindre.

⁴⁵ Dahlman, Christian & Wahlberg, Lena (red.), *Juridiska grundbegrepp: en vänbok till David Reidhav*, Upplaga 1, Studentlitteratur, Lund, 2019, s. 68f.

⁴⁶ Dahlman, Christian & Wahlberg, Lena, 2019, s. 69f.

Rättsutredningen nedan kommer ligga till grund för att besvara uppsatsens frågeställningar. I utredningen ligger fokus på praxis, då det främst är i domstolsprövningen som rättssäkerheten och dess förutsebarhet möter verkligheten.

3.1 Lag och rekvisit

Bestämmelsen om hets mot folkgrupp återfinns i BrB 16 kap. 8 § och lyder som följer:

8 § Den som i ett uttalande eller i ett annat meddelande som sprids hotar eller uttrycker missaktning för en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet eller uttryck, döms för hets mot folkgrupp till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter.

För att HMF ska anses föreligga ska det först och främst röra sig om ett *uttalande eller annat meddelande*. Detta meddelande ska vidare *spridas* och vara av sådan karaktär att det kan anses *utgöra hot eller uttrycka missaktning* för en *folkgrupp* eller annan grupp med anspelning på de kriterier som finns i lagrummet. Dessa rekvisit är inte självklara för en juridiskt oskolad läsare genom att endast studera lagtexten i sig. En djupare analys av regleringen måste göras genom studie av förarbeten och praxis för att nå klarhet i vad rekvisiten innebär.

De mest avgörande faktorerna för denna uppsats är 1) vad som utgör ”annat meddelande”, 2) vad som definierar ”spridning” av sagda meddelande, 3) om det krävs kännedom hos spridaren, respektive mottagaren, av meddelandet kring dess budskap och 4) i vilka sammanhang en symbol kan utgöra ett sådant ”annat meddelande” som anses uttrycka missaktning eller hot. Nedan ämnas dessa fyra delar gås igenom med stöd av praxis och förarbeten.

3.1.1 **Annat meddelande:**

I lagtexten till 16 kap. 8 § BrB regleras att den som i uttalande eller ”i annat meddelande” uttrycker hot eller missaktning för folkgrupp, eller annan grupp med vissa uppställda anspelningar, kan dömas för hets mot folkgrupp.

I NJA 1982 s. 128 slår HD fast att ett meddelande kan vara straffbart som HFM även om meddelandet endast *indirekt* uttrycker missaktning för en viss grupp. En campingägare hade i fallet uppställt en skylt med texten ”Zigenare får ej beträda campingen. SSK fotb.sekt” vars placering tillät förbipasserade att med enkelhet ta del av budskapet och därmed ansåg offentligt utplacerad. HD menade att skyltens budskap riktade sig till ”zigenare över lag” och indirekt uttryckte ett nedsättande omdöme om gruppens egenskaper och anseende.

I det viktiga och frekvent citerade rättsfallet NJA 1996 s. 577, slår HD fast att uttrycket ”*annat meddelande*” givit rättstillämparen ett visst utrymme att likställa andra uttrycksformer med uttalanden. HD refererar här till NJA II 1970 531f, ”*där åtbörder och framställning i bild som ej kan anses som skrift*” ges som exempel på annat meddelande, och menar att när en indirekt åsiktsyttring kan anses entydigt förmedla ett klart budskap bör det kunna passas in under lagrummet och ses som ett meddelande i lagens mening. En sådan åsiktsyttring kan enligt HD vara bärandet av en symbol eller att uppträda i viss klädsel. Rättsfallet är ett av de mest tongivande avgöranden vad gäller symboler som ”*annat meddelande*” och tillika en av de mest refererade i efterföljande domar där symboler legat till grund för HMF utretts. Därför gås nedan domen igenom i viss detalj i belysande syfte, och används som huvudpraxis i resterande uppsatsen.

I ovan nämnda fall väcktes åtal mot en B.B. för att utanför en butik i Visby burit ett antal symboler vilka åklagaren menade utgjorde HMF. Dessa symboler var solkors, kugghjul och sädesax, bältesspanne i form av solkors, tygmärke med örn och odalruna, pin med Livets träd och en pin med odalruna.

Åklagaren, i tingsrätt och hovrätt, menade att dessa symboler representerar en våldsinriktad ideologi med förhärlikande av den ariska rasen som kännetecken. B.B. hade därmed i åklagarens mening uppsåtligt spritt meddelande som uttrycker hot och missaktning för andra folkgrupper, eller i vart fall genom att bära dessa märken på allmän plats betett sig på sätt som varit ägnat att väcka förargelse hos allmänheten. Åklagaren menade vidare i gärningsbeskrivningen att symbolerna solkors, kugghjul och sädesax var identiska med märket för Frisinnade unionspartiet⁴⁷.

En polis vittnade om B.B. klädsel som, förutom symbolerna, bestod i keps, bomberjacka och kängor, alla plagg i svart färg. I en väska hittades även ett baseballträ med ”rasistiskt klotter” på. Riksåklagaren menade i HD, att örnen som symbol nyttjades av ”Nazi-Tyskland” som symbol för sin stat och att den örn som B.B. burit var utförd på samma sätt och satt på höger arm, precis som motsvarande nazistisk symbol gjort. Odalrunan bars vidare av några SS-divisioner under samma tid och används numera av ett litet Nationalsocialistiskt parti i Sverige. Livets träd förekom inom SS-organisationen. Åklagaren menar vidare att solkorset är en symbol för ”*vit makt*”.

HD slår först fast att ”*annat meddelande*” som det anges i lagen kan innefatta indirekta åsiktsyttringar genom bärande av emblem eller att uppträda i viss klädsel, om det sammantagna intrycket otvetydigt ger en koppling till en viss åsiktsyttring. HD menar att örnen och lagerkransen på höger ärm, genom sin likhet med symboler frekvent använda i Nazi-Tyskland ger en tydlig koppling till Tredje riket. Övriga symboler, trots att de är mindre kända, är av sådan art att de kan förknippas med symboler använda av nationalsocialistiska rörelser under 1930- och 1940-talen. HD menar att vissa symboler som var förekommande under ovan nämnda tidsspann idag får anses inte bara vara förknippade med dåtidens rörelser

⁴⁷ Ett litet Nationalsocialistiskt parti med mycket knapphändig information online.

utan även med idéer om rasöverlägsenhet och rashat. Som yttersta exempel nämner de hakkorset och hänför ”örn och lagerkrans” med odalrunan som förstärkning till samma kategori av starkt laddade symboler. Vidare slår HD fast att bärande av symboler som inte ensamma kan anses sprida ett missaktande budskap likväl kan innebära en sådan spridning när de bärs tillsammans med exempelvis klädsel av viss färg och av visst snitt. HD menar att B.B. måste ha insett att han spred ett budskap som uttrycker missaktning för vissa folkgrupper när han vistades offentligt med de kläder och symboler han bar.

NJA 1996 s. 577 påverkade även framtida lagförslag. I Dir 1998:66 uttrycks det att det inte, med hänsyn till utgången i det aktuella fallet, finns något behov av ett särskilt förbud mot bärandet av rasistiska symboler.

Sammanfattningsvis kan indirekta åsiktsyttringar i form av symboler eller klädsel utgöra ”annat meddelande” om det sammantagna intrycket otvetydigt ger en koppling till en viss specificerad åsiktsyttring. Vissa speciella symboler, så som hakkorset eller jämställda emblem, anses på basis av deras historiska koppling per automatik utgöra åsiktsyttring. Har symbolen mindre känd koppling till en åsiktsströmning kan den likväl utgöra en sådan åsyftad åsiktsyttring om den bärs tillsammans med viss klädsel eller ihop med andra, mer laddade symboler.

3.1.2 **Spridning**

Spridningsrekvisitet tar sikte på att avgränsa bort helt privata uttalanden mellan ett fåtal individer inom den strängt privata sfären. För att HMF ska aktualiseras måste meddelandet uppnått en viss grad av spridning.

Rättsfallet NJA 1999 s. 702 gäller en man som vid upprepade tillfällen hotat och förolämpat tre individer med hänvisning till deras hudfärg. Händelserna utspelade sig på en buss och i nära anslutning till bussen, dels i högljudda samtal mellan gärningspersonen och dennes vän, dels genom direkta hot och

kränkande tillmälen. Gärningspersonen dömdes i alla tre instanser för olaga hot men friades från ansvar för HMF.

Anledningen till den friande domen vad gäller HMF-delen var att HD, trots att gärningspersonens uttalanden ansågs visa på ett klart missaktande för folkgrupp, menade att straffansvar för HFM inte uppfyllts då gärningen inte uppfyllde spridningskravet så som det fastställts i förarbetena. För att meddelande ska anses vara spritt måste det nå ut till ”fler än ett fåtal” personer. Åklagaren i målet menade att då några av uttalandena gjorts på ett allmänt färdmedel får det antas att utomstående passagerare uppfattade samtalen, vilket torde uppfylla kravet för spridning. HD höll inte med åklagarens resonemang och menade att gärningspersonen måste insett att uttalanden skulle uppfattas av sin kamrat och de tre målsäganden men att det inte kan anses bevisat att övriga passagerare faktiskt uppfattade vad han sa eller kunde ha uppfattat det.

I NJA 1996 s.577 ansågs spridningsrekvisitet uppnått enbart genom att gärningspersonen burit symboler som ansågs vara av hotande eller missaktande art på offentlig plats. Spridningen ansågs vara uppkommen genom att allmänheten kunde se gärningspersonen och dennes symboler på grund av att han uppträtt så pass offentligt som han gjorde, ståendes utanför en affär mitt i stadens centrum och ansågs förstärkt av symbolerna och klädseln tillsammans.

Ett annat intressant rättsfall vad gäller spridningsrekvisitet är RH 1998:77 där gärningspersonen promenerade med kamrater i Helsingborg med en så kallad Varghake på en bindel på sin arm. Symbolen ansågs av rätten vara ett uttryck för vit makt. Spridningsrekvisitet ansågs uppfyllt av hovrätten då han burit symbolen på en ”*inte helt avsides*” gata, på valborgsmässoafton medan det fortfarande var ljus ute. Individer till fots och i bil kunde förväntas vara på väg mot firande i centrum och en bärare av en sådan symbol kan inte anses ha kontroll över vilka personer som tar del av aktuella meddelandet. Därmed ansågs gärningspersonen ha vidarebefordrat

meddelandet utanför den privata sfären och till mer än ett fåtal personer. gärningspersonen bar endast symbolen en kort tid och provocerade inte på annat sätt, varpå brottet var att anse som ringa. Det bör poängteras att i tingsrätten ogillades åtalet av rådmannen och två nämndemän, som inte ansåg det bevisat att fler än gärningspersonen och hans vänner faktiskt tagit del av meddelandet, men hovrätten överprövade sedermera domen och dömde gärningspersonen till ansvar för HMF.

Spridningsrekvisitet berördes även i RH 2000:72 där gärningspersonen stod anklagad för att i samband och samförstånd med tre andra kamrater höjt armen i "nazisthälsning" och ropat "Sieg Heil" på en gata i ett bostadsområde. Hovrätten slog fast att det fanns en klar presumtion för att meddelandet ämnades uppfattas av fler än ett fåtal personer, då yttrandena skedde just i ett bostadsområde och vid en tid då många var hemma. Vidare var gärningspersonens syfte just att en person i ett hus skulle höra honom och skeende talar enligt rätten starkt för att andra i intilliggande hus även de uppfattade ropen. Redan där menar rätten att det mesta talar för att spridning enligt lagrummet uppnåts. Rätten tar dock än mer fasta på att yttrandet ostridigt hördes av den skara på ett tiotal kamrater till gärningspersonen, kamrater som enligt rätten måste räknas in i mottagargruppen i enlighet med lagändringen 1988.

Lagändringen syftade till att även omfatta intern verksamhet inom lagrummet för HMF, exempelvis uttalanden inom rasistiska organisationer. Det fastställer att yttranden som fällts inför grupper av människor som består av mer än ett fåtal personer, och som framställs på ett sätt som varit ägnat att delge gruppen meddelandet, kan utgöra HMF även om det görs inom en slutna grupp och även om inte alla lyssnat eller tagit till sig innebörden av meddelandet. Hovrätten menar att denna utvidgning av straffansvaret skulle framstå som tämligen meningslöst om inte personerna i gärningspersonens sällskap skulle räknas in i mottagargruppen. gärningspersonen fälldes sedermera för HMF för sina uttalanden.

3.1.3 Kännedom kring budskap

Ett delrekvisit för straffansvar gällande HMF är att meddelandet når spridning. I en del domar avseende HMF har frågan om en aktuell symbols budskap behöver vara känt för en bredare allmänhet, eller för de personer som symbolen anses vara sprid till, för att straffansvar ska uppkomma. I majoriteten av domarna gällande HMF genom bärande av symbol har frågan överhuvudtaget inte berörts.⁴⁸

Bestämmelsen för HMF har inget uttryckligt rekvisit som berör mottagarens kunskap kring budskapet som spritts, det är alltså frågan om de befintliga rekvisiten kan anses innefatta ett sådant krav. Det finns ett fåtal avgöranden från tings- och hovrätt där det uttryckts att en symbols budskap måste vara allmänt känt för att straffansvar ska inträda. Ett exempel är från 2018 där Vänersborgs tingsrätt i mål B 1532-17 ogillade ett HMF åtal där den tilltalade burit symboler med dödsallar och siffrorna 18 och 28⁴⁹. Rättens bedömning var att siffrorna säkerligen har påstådd betydelse i nazistiska kretsar, men att det inte går att säga att dessa sifferkombinationer otvetydigt är kopplade till en viss åsiktsriktning. Ett annat exempel kommer från Göta hovrätt, mål B 645-00, där en örn och två sammanflätade bokstaven S inte var nog för att fälla för HMF. Hovrätten menade att även om det för en insatt betraktare stod klart vad symbolerna representerade, så kan inte budskapet anses som ett meddelande i lagens mening, då det för allmänheten inte framstår som tydligt vad de innebär.⁵⁰

Det finns även ett antal domar från tings- och hovrätt där det tycks vara tillräckligt att det finns en koppling mellan en symbol och nationalsocialistiska rörelser eller rasöverlägsenhets- och rashatsidéer för att

⁴⁸ SOU 2019:27, s. 27.

⁴⁹ Siffrorna symboliserar bokstaven i alfabetet, där 1 blir A och 8 ger H, alltså AH som i Adolf Hitler och BH som i Blood and Honor. (Förf. anm.)

⁵⁰ SOU 2019:27, s. 100.

straffansvar ska inträda, och där allmänhetens eller mottagarens kännedom inte verkar ha betydelse. Ett exempel är från Göta hovrätt 2009 i mål B 230-09, där en sakkunnig vittnade om betydelsen av ”Hell seger”, vilket låg till grund för den bevisade kopplingen till nationalsocialistiska rörelse och idéer om rashat och rasöverlägsenhet, som sedermera gav att missaktning förelåg.

Svea hovrätts dom från 1999, mål B 2056-98, stödde sig även den på ett sakkunnigt vittne för att fastställa en koppling mellan en symbol och nationalsocialism. Hovrätten för Västra Sverige gick steget längre och utdömde ansvar för hets mot folkgrupp, i mål B 1066-98 från 1998, med stöd i ett skriftligt utlåtande från SÄPO som ansågs visa att en symbol hade koppling till rasism och nationalsocialism.⁵¹

Krav på kännedom kring en symbols innebörd hos allmänhet eller mottagare tycks alltså inte finnas i majoriteten av de domar som fallit från tings- och hovrätter. Det saknas direkta ställningstaganden från HD i frågan, men det tidigare nämnda rättsfallet NJA 1996 s. 577 tangerar frågan i viss mån. Fallet rör som bekant bärande av symbol på allmän plats och spridande av densamme till allmänheten. I domen menar HD att vissa symboler får anses vara starkt förknippade med vissa budskap och utgår då utifrån hur allmänt känd en symbol faktiskt är.⁵²

I SOU 2019:27 menas att frågan kring kunskap om symbolers inneboende budskap inte är helt utredd. I de allra flesta fall berör domstolarna inte frågan alls. Deras sammantagna bedömning är straffansvaret i vart fall kan inträda när spridaren av symbolen måste ha ansetts haft kännedom om dess budskap.⁵³

I NJA 1996 s. 577 har gärningsperson angett att han inte försökte efterlikna någon uniform utan endast såg det som en ”modegrej” och att han sökte

⁵¹ SOU 2019:27, s. 100f.

⁵² SOU 2019:27, s. 101.

⁵³ SOU 2019:27, s. 13.

gemenskap och att visa ”*tillhörighet med sitt folk*”. Vidare menar gärningspersonen att han tillfrågat en polis kring sina symboler och straffbarhet, på vilket polisen skulle ha svarat att han kan bära dem utan rädsla för straff. Tingsrätten menade i sin dom att gärningspersonen inte ”*kan [...] ha undgått att inse*” att symbolerna uttryckt missaktning mot folkgrupp. HD menade att ”*detta måste han ha insett*” med hänvisning till missaktningsspridningen. Hur domstolarna kommit fram till att gärningspersonen haft denna insikt framgår inte av domskäl eller gärningsbeskrivning.

NJA 2005 s. 805, fallet Åke Greens predikan om homosexualitet, rör inte direkt symboler, men är likväl frågan om meddelande som kan anses utgöra missaktning. Visserligen utgör hans predikan ett direkt meddelande, men det torde inte utgöra någon större skillnad mot bedömningen vad gäller indirekt meddelande i form av symbol, i vart fall inte gällande meddelandet i sig. I detta fall uttalar sig HD som följer:

”Nu angivna uttalanden bör prövas utifrån det innehåll som de omedelbart förmedlar snarare än utifrån en textkritisk granskning av de exakta ordalagen. En utgångspunkt för prövningen bör nämligen vara hur en åhörare till Å.G:s predikan måste uppfatta dem.”⁵⁴

I NJA 2006 s. 467 görs ett liknande uttalande:

”En utgångspunkt för prövningen bör vara hur en mottagare av flygbladet haft anledning att uppfatta det sammantagna innehållet i den aktuella texten.”⁵⁵

Dessa två uttalanden ger viss ledning i riktning mot att allmänhetens kännedom om en symbol eller ett meddelandes innebörd inte är avgörande, utan att det mest relevanta för bedömningen är mottagarens kännedom om innebörden. Alltså kan spridningsrekvisitet uppnås även i de fall där

⁵⁴ NJA 2005 s. 805.

⁵⁵ NJA 2006 s. 467.

allmänhetens kännedom anses låg samtidigt som mottagarens har djupare insikter kring meddelandes innebörd.

Enligt SOU 2019:27 kan en gränsdragning gällande kunskapskravet göras beroende på vem som anses som mottagare av en symbols meddelande, en gränsdragning som tolkats ur praxis och förarbeten. När meddelandet riktas till en specifik grupp av människor blir den avgörande faktorn om just de haft kännedom om symbolens budskap. När meddelandet i stället riktats mot allmänheten saknar personkunskapen betydelse, då måste i stället utredas hur pass välkänd symbolen och dess inneboende budskap är på ett mer allmänt samhällsplan.⁵⁶

3.1.4 Sammanhang

En symbol och dess eventuella inneboende budskap torde i de allra flesta fall behöva ingå i ett större sammanhang, exempelvis ihop med viss klädsel, visst beteende eller ihop med andra symboler, för att meddelandet ska anses nå straffbarhet i form av HMF.

I förarbetena till Lag (2002:800) om ändring i brottsbalken, menar kommittén att den dåvarande utformningen av bestämmelsen ihop med praxis skapat en osäkerhet kring hur långt det straffbara området sträcker sig vad gäller annat meddelande, exempelvis genom bärande av symboler. De menar att det måste framgå helt tydligt och otvetydigt att en symbol uttrycker ett meddelande som hotar eller missaktar en grupp av personer för att straffbarhet ska kunna uppstå. Vidare uttalade kommittén en önskan om tydlighet i laglydelsen som markerar att ett meddelande måste bedömas i sitt sammanhang när rätten tar ställning till om HMF föreligger.⁵⁷

Kommittén menar vidare att motiven för gärningen måste beaktas. Med hänsyn till sammanhanget måste det för straffbarhet stå klart att

⁵⁶ SOU 2019:27, s. 102.

⁵⁷ Prop. 2001/02:59, s. 21.

gärningspersonens uppsåt med meddelandet varit just att sprida meddelande som uttrycker hot mot eller missaktning för en specifik grupp.⁵⁸

NJA 2006 s. 467 refererar direkt till ovan nämnda förarbete i sina domskäl när de tog ställning till om HMF förelåg och gjorde sitt avgörande utifrån sammanhanget. I fallet delades flygblad ut i syfte att initiera debatt kring undervisning och homosexualitet. De åtalade menade att utdelandet ingick i en saklig och kritisk, politisk debatt och därmed föll utanför straffbarheten. HD gjorde den sammantagna bedömningen att det rörde sig om HMF med grund i att flygbladet delats ut i skolan, en miljö som ska vara relativt skyddad från politiska aktioner, dit gärningsmännen för övrigt saknade fritt tillträde. De la även vikt vid att flygbladen placerades ut i elevernas skåp vilket därmed inte medgav valfrihet att mottaga meddelande och slutligen att innehållet i flygbladen var omotiverat kränkande. Vidare menade domstolen att varje sida i flygbladet måste bedömas tillsammans som en helhet.

I fallet NJA 1996 s. 577, gjorde hovrätten några uttalanden kring symboler i sitt sammanhang i samband med en fällande HMF dom, en dom som sedan fastställdes av HD. Gärningspersonen hade offentligt burit vissa symboler, varav en örnsymbol likställd med hakkorset, som ansågs starkt förknippande med nationalsocialistiska rörelser och deras rasidéer. Att symbolen burits på högerarmen anses ligga gärningspersonen till last, då den bars på den armen av nationalsocialister under 1930- och 1940-talen. Domstolen menar att de övriga symboler som gärningspersonen bar på sin klädsel inte i sig kan anses uttrycka missaktning eller hot, men att de kan anses ”*ägnade att förstärka det budskap som örnmärket får anses förmedla*”. Vidare är domstolen av åsikten att märken som inte i sig anses sprida meddelanden av HMF-slag kan innebära en sådan spridning när de bärs tillsammans med till exempel ”*klädsel av viss färg och visst snitt*”.

⁵⁸ Prop. 2001/02:59, s. 41.

I RH 1998:77 ansågs en symbol på armbindel ihop med grön bomberjacka, svarta byxor, svart keps och svarta kängor av militärmodell med stålhätta, utan tvekan kopplad till åsiktsinriktning som hotar eller sprider missaktning för folkgrupp, ”även med en restriktiv tolkning”.

Under bokmässan 2017 hölls en demonstration där individer ur Nordiska motståndsrörelsen uppträdde uniformerat med flaggor och sköldar med symbolen Tyrrunan. I tre deldomar⁵⁹ från underrätt i fallet friades de tilltalade från HMF då rätten inte ansåg att bärandes Tyrrunan i sig kunde nå upp till straffbarhet enligt gällande reglering. Rätten menade att det inte anses bevisat att symbolen är så starkt förknippad med nationalsocialistiska rörelser under 1930- och 1940-talen och med idéer om rasöverlägsenhet och rashat att användandet av den i sig är att bedöma som hets mot folkgrupp. Det framhålls dock att ”hell seger” utropats under demonstrationen, vilket skulle kunna vara betungande för de tilltalade, men att det inte går att binda någon av dem till ropen. Vidare menar rätten att demonstranternas klädsel, utrustning och de tal som hölls, när det ses i ljuset av de grundlagsskyddade medborgliga friheterna, inte utgör HMF.

Sammanfattningsvis kan det slås fast att sammanhanget är en viktig faktor vid bedömningen om HMF föreligger. Detta uttalas både i förarbeten och praxis. En symbols budskap kan anses förstärkt av övriga faktorer, så som klädsel och andra symboler men även var och när den åtalade uppträtt med aktuell symbol. I förarbetena uttalas en önskan om att uppsåtet med gärningen ska räknas in i sammanhanget, men detta har inte tagit form i de avgöranden som finns från överrätt annat än när det uttalas att gärningspersonen ”*måste ha insett*” vilket budskap som symbolen förmedlade.

⁵⁹ B 3046-18, B 5611-17, B 7523-18.

3.1.5 Symbol och inneboende meddelande

När en domstol tar på sig uppgiften att bestämma vilket budskap eller meddelande som en symbol förmedlar är det av vikt att söka ta reda på vilket bedömningsunderlag de utgår ifrån, vilken expertis, om någon, som de använder sig av och ifall deras bedömning kan anses korrekt och uttömmande. Nedan ämnas ett antal rättsfall belysas med betoning på hur domstolarna resonerat kring just symbolen och dess budskap. Allt som oftast finns inga expertvittnen eller sakkunniga med vid rättegången, med vissa undantag⁶⁰, utan rätten verkar förlita sig på åklagarens framställan och polisens underrättelser.

I RH 1998:77 gällande symbolen Varghaken, åberopade åklagaren en polis PM där det uppgavs att symbolen i fråga använts i olika varianter av SS-frivilliga i Holland, av organisationen Vitt Ariskt Motstånd och av två rasistiska publikationer.

Svea hovrätt utdömde ansvar för HMF i mål B 2056-98, där två symboler i form av dödsvalle på pin och bokstäverna NS även de på pin, fastslogs vara kopplade till rasism och nazism. Här användes ett expertvittne för att fastställa innebörden av symbolerna, vittnet Thorbjörn Ekblom var vid tiden SÄPO:s specialist på extremistgrupper.

Hovrätten för Västra Sverige fastslog i mål B 1066-98 att en symbol hade koppling till rasism och nazism utifrån ett skriftligt utlåtande från SÄPO

I NJA 1996 s. 577 ansågs den tilltalades burna symboler ha ett inneboende budskap om rashat och rasöverlägsenhet via sin likhet med andra symboler och även baserat på att vissa av dem använts av specifika nationalsocialistiska grupper genom tiderna. Örsymbolen med odalrunan ansågs likna örnen med svastikan som använts av nationalsocialister under 1930- och 1940-talen. Livets träd hade använts i Nazi-Tyskland och

⁶⁰ I ett HMF fall, mål B 2056-98, har en expert på högerextremism från Säpo vittnat. Vid rättegångar gällande antisemitism används expertvittnen mer frekvent enligt BRÅ rapport 2001:7, s.7.

används av mindre nationalsocialistiska grupperingar i Sverige idag. Kelterkorset/Solkorset bestämdes utan vidare motivering stå för vitmaktrörelsen.

Vad gäller fastställandet av en symbols inneboende budskap ställs alltså från domstolens sida inte upp några krav på expertis inom symbolik eller symboltolkning, utan det verkar till synes räcka att åklagaren kan koppla symbolen till någon grupp som har en historisk koppling till rasism eller nazism, eller att i de få fall där en sakkunnig eller expert väger in, att personen i fråga arbetar med just extremistgrupper.

4 Analys

I detta analysavsnitt ämnas uppsatsens frågeställningar besvaras. Dels kommer en bild av det samlade rättsläget ges, dels kommer förutsebarhetens tillräcklighet söka utredas och dels kommer frågan huruvida en symbol kan anses bära ett entydigt budskap problematiseras med delfrågan hur domstol när denna slutsats. Frågan huruvida en symbol faktiskt kan anses uttrycka ett entydigt budskap är tätt sammanflätat med frågan om förutsebarhet föreligger då det entydiga fastställda budskapet utgör basen för hela åtalet gällande HMF. Därav blir semiotiken och dess slutsatser av yttersta vikt för besvarandet av frågan.

4.1 Rättsläget:

Rättsläget vad gäller HMF i form av annat meddelande är långt ifrån klart. Dels för att symbolen i sig måste anses entydigt uttrycka hot eller missaktning för folkgrupp, dels för att sammahangsbedömningen är så central för domslutet, samtidigt som just sammanhanget varierar så pass mycket från fall till fall. Vidare måste delrekvisiten i lagrummet uppfyllas, rekvisit vars innebörd inte framgår klart i lagtexten utan måste avgöras i varje enskilt fall. Vissa riktlinjer har i varje fall ställts upp av förarbeten och praxis. Nedan ämnas rättsläget för HMF klargöras. Först görs en genomgång av begreppen annat meddelande, spridning och sammanhang och vad som faktiskt gäller för dem, följt av en problematisering av symbolen som värdebärande uttrycksmedel som mynnar ut i en analys av hur den rättsliga regleringen förhåller sig till rättssäkerheten, med förutsebarheten som fokus.

4.1.1 **Annat meddelande:**

Enligt NJA II 531f utgörs ”*annat meddelande*” av ”*åtbörder och framställning i bild som ej kan anses som skrift*”. Vidare så kan indirekta åsiktsyttringar som anses förmedla ett klart budskap i lagens mening anses som ett meddelande.

I NJA 1996 s. 577 menar domstolen att rättstillämparen genom ovanstående resonemang ges ett visst utrymme att likställa andra uttrycksformer med direkta uttalanden, exempelvis bärande av en symbol.

NJA 1982 s. 128 fastslog att ett meddelande kan vara straffbart som HFM även om meddelandet endast *indirekt* uttrycker missaktning för en viss grupp. I detta fall en skylt med missaktande text om ”*Zigenare*” som ej välkomna, uppställd så allmänheten kunde ta del av meddelandet.

I förarbetena till Lag (2002:800) om ändring i brottsbalken menar kommittén att en osäkerhet finns vad gäller det straffbara områdets omfattning vid bärande av symboler som utgör ”*annat meddelande*”. I deras mening måste det framgå otvetydigt och klart att en symbol uttrycker hot eller missaktning för att straffbarhet ska inträda.⁶¹

Domstolarna har i sina avgöranden gällande HMF i form av bärande av symbol inte gett någon direkt ledning i hur symbolens meddelande fastslagits. I några fall har polisiära expertvittnen med erfarenhet av extremism använts för att fastslå innebörden, men i de allra flesta har rätten utgått från åklagarens sakframställning och grundat sin bedömning i om högerextrema, nazistiska eller rasistiska organisationer vid något tillfälle använt symbolen i fråga.

Sammanfattningsvis kan en symbol anses utgöra annat meddelande i lagens mening och därmed anses uttrycka en åsikt. Detta meddelande behöver inte

⁶¹ Prop. 2001/02:59, s. 21.

vara en direkt åsiktsyttring utan kan bestå i en indirekt sådan, så som i fallet med ”Zigenar” skylten. Domstolarna tenderar att göra sina bedömningar kring inneboende budskap utifrån historisk användning av den aktuella symbolen, ibland med uppbackning av expertvittnen med erfarenhet av högerextrem miljö. Gärningspersonens egen insikt, intention eller uppsåt ges mycket litet utrymme, om ens alls.

För att en symbol ska anses falla in under HMF-lagstiftningen måste den, i teorin, klart och tydligt uttrycka hot eller missaktning på så sätt som lagen ställer upp begreppen. För att avgöra om så är fallet blir budskapets eventuella spridning en av de avgörande faktorerna tillsammans med den så centrala sammahangsbedömningen.

4.1.2 Spridning:

För att straffansvar för HMF ska inträda måste meddelandet enligt lagtexten ha nått fler än ”ett fåtal” personer. Hur många ett ”fåtal” personer utgör är inte klargjort, men praxis ger viss ledning i frågan.

Den nedre gränsen för ett ”fåtal” personer är alltså inte klargjord, men i NJA 1999 s. 702 fastställdes att en grupp på fyra mottagare av meddelandet inte nådde upp till ett ”fåtal”. I RH 2000:72 räknades gärningspersonen tioalet vänner in i åhörarskaran varpå fler än ”ett fåtal” mottagit meddelandet.

I NJA 1996 s. 577 och RH 1998:77 var det tillräckligt att symbolerna burits så offentligt att allmänheten kunde ta del av det och att kontroll över mottagarskaran svårligen kunnat kontrolleras för att HMF skulle inträda.

Sammantaget kan vissa slutsatser dras om gällande rättsläge vad gäller spridningsrekvisitet. Meddelandet måste ha nått, eller kunnat nå, fler än ett fåtal individer. Fyra personer har av HD fastställt inte uppnå till den ospecificerade gränsen.⁶² Även medlemmar i den grupp där en individ

⁶² NJA 1999 s. 702.

förmedlat eventuellt straffbart meddelande räknas in den totala individgrupp som kan ha uppfattat det.⁶³ Det behöver inte ledas i bevis att individer faktiskt uppfattat meddelande, endast att de haft möjlighet att göra det.⁶⁴

Det finns därmed ingen klar gräns för exakt hur många personer som måste haft möjligheten att nås av ett budskap för att spridningsrekvisitet ska anses uppnått, den enda ledningen som finns är alltså ”*fler än fyra, men mindre än tio*”. Detta ger en viss osäkerhet i förutsebarheten. Vid uttalanden i grupp om mindre än fyra och vid fler än tio åhörare är rättsläget klart, men där emellan uppstår en osäkerhet. Vidare föreligger en osäkerhet vid uttalande utanför den rent privata sfären, där andra personer som kan ha uppfattat meddelandet räknas in. Skulle en vänskara på fyra personer hålla ett samtal av HMF-karaktär under en promenad, kan de inte vara helt säkra på att de undgår straffansvar, då de inte kan vara säkra på att ingen utomstående uppfattar deras samtal. Detta medför att en individ inte fullt kan förutse konsekvenserna av sitt handlande på den punkten.

Det framstår som en tämligen enkel sak för lagstiftaren att klart fastställa en klar gräns för antalet som krävs för att spridning ska anses uppnått. Dock är HMF-lagstiftningen främst fokuserad på att hindra hotande eller missaktande uttalanden i offentligheten, och har till främsta syfte att förhindra uppvigling och skapa trygghet för individen i samhället. Med det i åtanke framstår det som att gränsen är oklar av en anledning. Detta ger domstolen en möjlighet att väga in alla omständigheter i sin bedömning och därmed komma åt den relevanta problematiken utan att restriktivas av en skönsmässig gräns av eventuella åhörare.

Lagen kan framstå som aningen tandlöst i fall som NJA 1999 s. 702, där gärningspersonen klart uttryckt både hot och missaktning med basis på folkgrupp, men på grund av mottagarskarans antal inte uppnått spridning och därmed inte kunde dömas för HMF. Dock bör det poängteras att

⁶³ RH 2000:72

⁶⁴ 1996 s.577, RH 2000:72, RH 1998:77

gärningspersonen dömdes för hot, ett lagrum som ofta fångar upp de uttalanden som anses straffbara men inte uppnått spridning. Detta fall pekar enligt mig på att syftet med HMF-lagstiftningen främst siktar på att begränsa, och helst i slutändan eliminera, att idéer och uppfattningar av rasistisk och intolerant art slår rot i samhället i stort och hos allmänheten som sådan. Även om lagstiftningen de facto skyddar individen i förlängningen, då uttalanden av aktuell natur blir straffbara och torde minska över lag, så är inte lagen främst till för att skydda den enskilde individen mot enskilda kränkande uttalanden.

En annan viktig aspekt av spridningsrekvisitet, något som kommer beröras längre fram i uppsatsen, är om en symbol ens kan anses uttrycka ett meddelande och därmed har möjligheten att sprida det. Enligt semiotiken är detta något som inte kan göras med lätthet, i vart fall inte om målet är ett entydig och klart meddelande. I det fall en symbol inte kan anses uttrycka ett klart och entydigt budskap är det problematiskt ur förutsebarhet, för hur ska individen kunna förhålla sig till de eventuella rättsverkningar denne kan drabbas av ifall denne inte kan förutse hur symbolens budskap kommer tolkas och därmed inte kunna ha någon kontroll över vilket budskap som sprids?

4.1.3 **Sammanhang:**

När det ska bestämmas huruvida HMF begåtts eller inte, framstår sammanhanget i vilket gärningen berövats som en av de mest centrala delarna för domstolens bedömning. Som det uttryckts i förarbetena till lagen, måste en symbol anses *klart och otvetydigt* uttrycka en åsikt för att straffbarhet ska inträda. En symbol i sig, med undantag för starkt värdeladdade emblem som hakkorset, kan knappast uttrycka en åsikt eller utgöra ett meddelande i sig enligt de semiotiska teorierna, varpå domstolen måste väga in andra parametrar för att nå ett avgörande.

Ett tydligt exempel är NJA 1996 s. 577 där gärningspersonens färg och snitt på klädsel i samband med övriga symboler förstärkte en primärsymbols

budskap och sammantaget gav att bäraren uttryckt missaktning för andra folkgrupper än den ”*nordiska*”. Varför just den nordiska folkgruppen ansågs förhärligad utreddes inte närmare i domskälen.

Ett annat exempel är flygbladsutdelningen på en skola, i NJA 2006 s. 467, där HMF ansågs föreligga på basis av sammanhanget. Flygbladet ansågs onödigt kränkande, de hade delats ut i skolmiljö, som ska vara relativt beskyddad från politiskt inflytande, och eleverna fick inte välja om de ville ta del av budskapet då det delats ut i elevernas skåp.

I RH 1998:77 ansågs HMF föreligga då gärningspersonen burit en symbol offentligt. I detta fall vägdes det in att det var valborgsmässoafton och att det därmed kunde förutsättas att fler människor än vanligt rörde sig ute på gatorna och att många torde vara på väg in mot firandet i centrum.

gärningspersonens uppsåt, bevekelsegrund eller egen uppfattning kring symbolerna ges mycket litet utrymme vid bedömningen. Domstolarna verkar utgå från symbolen som sådan och övriga sammanhang vid sina avgöranden, vilket illustreras i NJA 1996 s. 577 där den åtalade själv angett att de burna symbolerna i hans mening stått för något helt annat än vad åklagaren påstod. Det kan givetvis argumenteras att lagstiftningen skulle bli tandlös om en gärningsperson som önskar bli frikänd från sina handlingar skulle kunna undgå ansvar endast genom att påstå att en symbol representerar något annat än den faktiskt gör, en brottsling är ju inte alltid ärlig kring sina förehavanden. Dock framstår det som lite märkligt att i så låg omfattning tillskriva uppsåtet bakom en gärning vikt. Ju mindre övriga omständigheter som vägs in i domslutet desto mer framstår det som att domstolen endast utgår från symbolen som sådan vid sin bedömning.

4.2 Symbol som värdebärande uttrycksmedel:

Att fastställa en symbols bakomliggande idé och det koncept den skapar hos en översättare är själva grunden till ett åtal gällande HMF. Det måste som bekant fastslås att ett ”*annat meddelande*” klart och entydigt uttrycker ett budskap i form av hot eller missaktning för att straffbarhet ska uppstå. Förutsebarheten vilar som bekant på att individen på förhand kan beredas möjlighet att förutsäga de rättsliga effekterna av sitt handlande.

4.2.1 Symbolen och dess konceptöversättning

Enligt semiotiken översätter en symbol ett faktiskt ”*objekt*”, som antingen finns i fysisk form eller i form av en idé. Denna symbol får sedan sin mening genom den som översätter den, och meningen utformas då utifrån översättarens egna kunskaper kring objektet och egna livserfarenheter. Med andra ord spelar översättaren själv lika stor roll i skapandet av meningen som symbolen och dess bakomliggande objekt. I den yttersta formen av semiotik anses varje översättning förutsätta en tidigare översättning och så vidare. Detta skapar en sorts relativism, där en symbol bär olika mening för olika översättare beroende på dennes kulturella betingelser, livserfarenhet och kunskapsbank. Alltså blir det svårt att säga att en symbol i sig bär ett entydigt budskap för alla översättare. I bilaga 1 finns en genomgång av de symboler som av domstol bestämts uttrycka rasistiska, rasförhålligande och missaktande åsikter, främst från NJA 1996 s.577. I bilagan ges alternativa tolkningar av symbolerna, detta görs i problematiserande syfte för att påvisa att den ”*allmänna*”, kulturella och historiska synen inte på något sätt är uniform.

Pierce menar att en översättning av en symbol står i överensstämmelse med symbolen på samma sätt som symbolen står i överensstämmelse med själva konceptet den representerar. När ett koncept översätts till en symbol

försvinner självfallet vissa delar av ursprungsmeningen, en symbol kan ju knappast anses vara heltäckande och innefatta alla komplexa delar och bakomliggande faktorer i en idé eller ett koncept. På samma sätt försvinner givetvis än mer av de ursprungliga tankarna bakom symbolen när den i sista ledet översätts av en mottagare. Ska sedan ännu en part, exempelvis en domstol, avgöra dels symbolens inneboende koncept, dels hur konceptet måste ha uppfattats av en mottagare av symbolen kompliceras saken ytterligare. Det skapas en sorts distans i varje led bort från ursprunget. Den tredje delen av Pierces beskrivna tirad-förhållandet är den respons symbolen frambringar, alltså den idé den framkallar hos den som mottager eller översätter den. Denna översättning eller tolkning står som sagt i förhållande till det ursprungliga objektet på samma sätt som symbolen står i förhållande till objektet och färgas av översättarens individuella erfarenheter och personens kulturella kontext.

Enligt Saussure måste en symbols signifier och signified, dess koncept och tolkning, stå i direkt överensstämmelse för att symbolens översättning ska framstå som klar och verksam. Detta föranleder en svårighet i en domstols ambition att klargöra en rak och tydlig tolkning av vad en symbol de facto representerar. När detta sätts i skenet av Roland Barthes syn på att konnotation härleds ur personliga erfarenheter, samhällets samtida kulturella betingningar och gemensamma historia, framstår en definitiv definition av en symbols meningsbärande budskap, enbart definierad ur symbolen i sig, som något flyktigt och osäkert. Det kan hävdas att det inte går att nå en entydig definition som är allmängiltig och helt ofärgad.

En symbol som anses bära ett önskat budskap idag kanske dessutom inte gjorde det igår och kanske inte gör det imorgon. Det är givetvis en grav förenkling av den tidsbundna aspekten, men exemplet kring svenska flaggans vara eller icke-vara i JO-fallet som refererats i tidigare avsnitt, visar på hur en symbols innebörd kan variera hos olika grupper under en relativt kort tidsrymd och hur dess inneboende budskap kan tolkas så olika inom samtiden.

HD har i fallet NJA 1996 s. 577 kommit fram till att örnen som symbol användes av Nazi-Tyskland och att gärningspersonens symbol i form av örn på högerarmen var utförd på samma sätt som Nazi-Tysklands-örnen. I bilaga 1 presenteras en rad örnsymboler i liknande utformning, som påvisar att den aktuella symbolen skulle kunna liknas vid någon av dessa exempel likväl som vid rättens valda exempel. Odalrunan, och livets träd, som gärningspersonen bar i symbolform användes av ett par SS-divisioner. Solkorset ansåg representera Vit-makt över lag. Allt detta har fastställt utefter åklagarens gärningsbeskrivning.

Dessa av rätten ovan anförda resonemang blir problematiska i ljuset av de semiotiska teorierna. Enligt Pierce så förstås symboler ur den konvention i vilken den uppträder. De målande exemplen med bilen och urinoaren kan belysa denna problematik. En bil som står parkerad på en gata kan knappast anses symbolisera något mer än sig självt. Skulle bilen i stället stå utställd i ett show-room hos en återförsäljare så anses den nu i stället representera alla bilar av samma modell. Detsamma gäller för urinoaren, som på en offentlig toalett är just endast en urinoar, i ett show-room representerar den alla urinoarer av samma modell. Men när den ställs ut på ett konstmuseum, som den gjordes av Duchamp, så når den helt plötsligt nya nivåer av kulturell symbolik.

Med domstolens argumentation gällande de aktuella symbolerna ovan så skulle bilen eller urinoaren alltid representera ett och samma koncept oavsett i vilken kontext den förekommer. Alltså skulle det utställda konstverket, show-room exemplaret och den offentliga inrättade urinoaren bära samma idé, samma inneboende värde och uttrycka samma koncept. Detta kan givetvis inte påstås vara korrekt, dessa tre vitt skilda kontexter ger tre olika konnotationer i enlighet med Barthes teorier. En konstintresserad individ på Duchamps utställning skulle knappast översätta konstverket som en simpel offentlig bekvämlighetsinrättning utan snarare se det som modern konst eller möjligen en kritisk kulturkommentar.

När domstolen i NJA 1996 s.577 bestämmer att odalrunan entydigt står för vit-maktrörelsen stänger den ute alternativa tolkningar. Domstolen, och åklagaren, utgår från sin egen kulturella och kunskapsbaserade kontext vid sina avgöranden. Gärningspersonen utgår från sin egen kontextbundna erfarenhet och en eventuell mottagare av symbolen utgår i sin tur från ännu en kontext. Att tillskriva den ena översättningen mer värde än annan, och därmed bestämma den definitiva innebörden för en symbol en gång för alla, går rakt emot teorin om konnotation, där en översättare inte kan tillskriva en symbol ett definitivt värde utan endast tillskriva den ett innehåll som färgats utifrån sin egen erfarenhetsbank. Redan här är förutsebarheten inom rättstillämpningen hotad, då en gärningspersonen måste utgå från en annan kontext än sin egen för att nå klarhet i eventuella rättsverkningar i samband med bärandet av en symbol.

Domstolen menar att symbolerna får anses ”*starkt förknippade*” med idéer om rasöverlägsenhet och rashat och att gärningspersonen i detta fall ”*måste ha insett*” att ett meddelande bestående av sådana idéer spritts när han uppträtt i offentligheten. Gärningspersonen uppgav under rättegången en egen alternativ översättning av sina egna symboler som inte innefattade vare sig rashat eller rasöverlägsenhet, men tillskrevs ändå ha insett att han spridit dessa koncept.

Gärningspersonen uppträdde ju de facto inte som nationalsocialist under världskriget, inte heller i en politiskt laddad miljö eller var medlem i någon SS-division, likväl anses gärningspersonen symboler av domstolen representera samma idé eller koncept som de uppradade aktörernas trots en uppenbar särskild kontext. En bärare av ett kristet kors lär ju knappast bli tillskriven de hemska idéer om rasförhållande och rashat som riddarna i de historiska korstågen manifesterade och inte heller bli sammankopplad med de övergrepp som de utförde.

När gärningspersonen uppträder i sin personliga klädsel, i vår samtid, bör kontexten i vilken han agerar och de symboler han bär, ges ett annat innehåll

än att likställas med de yttringar, idéer och koncept som rådde kring en symbol för mer än 70 år sedan och i den särskilt specifika kontext som Nazi-Tyskland utgjorde. Allt annat vore menligt ur rättssäkerhetssynpunkt, speciellt ur principen om förutsebarhet, för hur skulle han kunna rätta sig efter domstolens syn på symbolerna, och förutse det rättsliga konsekvenserna av sitt handlande, när han omöjligen kunnat veta på förhand hur rätten skulle komma att tolka symbolerna?

4.2.2 Förstärkande symboler

Vidare menas att symboler som i sig inte direkt anses bära koncept av HMF-art, får anses förstärka andra mer självklara symboler, speciellt i samband med svarta kläder av ett visst snitt. Här väljer domstolen att låta en symbol, som de själva bestämt innebörden av, förstärka en annan symbol som i slutändan förstärks av färgen och utformningen på gärningspersonens kläder. Som retts ut i tidigare delar menar semiotiken att varje led bort från ursprungskonceptet vilket symbolen ämnar representera berövar den direkt koppling till ursprunget. När en symbol översätts, och därmed förlorar en del av sin förbindelse med grunden, och sedan tillåts översätta ännu en symbol förloras ännu mer av dess betydelse. Det bildas en sorts semiotisk kedja som förlorar sin styrka för varje länk som kopplas på.

I fallet RH 1998:77 dömdes gärningspersonen för HMF efter att ha burit en så kallad varghake på en bindel på sin vänstra arm. Rätten menade att denna symbol, buren ihop med en grön bomberjacka, svarta byxor, svart keps och kängor med stålhätta, ”utan tvekan” ansåg sammankopplad med missaktande och hotande åsiktsströmning, ”även med en restriktiv tolkning”. Rätten lutade sig i detta fall mot åklagarens gärningsbeskrivning där symbolen uppgavs ha använts av SS-frivilliga och av vitt ariskt motstånd. Även i detta fall ansåg alltså domstolen att gärningspersonens kläder inverkar vid tolkningen av den berörda symbolen och att en symbols historiska användning kan anses bevisa symbolens samtida inneboende koncept.

I Pierces mening finns en kedja av översättningar för att ens nå fram till en enda symbols innebörd. Först och främst existerar symbolen i sig, i andra steget gör översättaren en influerad universell tolkning av symbolen. Till sist frambringar denna översättning en respons hos översättaren som är kulturellt- och erfarenhetsbaserad. Att ens tillskriva en symbol ett visst bestämt värde ger enligt Pierce en kedja av närapå oändlig semios som grundar sig i kulturella överenskommelser och konvention. Då en symbols översättning får ligga till grunden för en annan symbols koncept blir kedjan lång och skönmässig. För varje steg som tas i kedjan måste översättarens erfarenheter och kulturella upplevelser nödvändigtvis färga översättningen. Det framstår som oförutsägbart för individen när domstolen gör en översättningskedja av detta slag. En symbol som i sig inte anses uttrycka HMF kan alltså anses göra det, om den bärs i samband med andra symboler som inte i sig heller anses uttrycka det oönskade meddelanden, i de fall en av alla dessa symboler av rätten översätts i riktning mot de i HMF-lagen reglerade missaktande uttrycken.

4.2.3 **Symbolens inneboende värde och förutsebarheten**

När domstolen väljer att tillskriva en symbol ett entydigt värde utifrån sin egen samlade erfarenhets- och kulturella bas och inte ens överväger alternativa tolkningar, i vart fall inte i sitt domslut, medför det att förutsebarheten brister. Hur ska individen kunna på förhand ha möjlighet bilda sig en uppfattning kring rättens kulturella- och erfarenhetsbetingande kontext? Individen kan ju inte, som NJA 1995 s.577 belyser, utgå från sin egen översättning av en buren symbol, utan måste underkasta sig åklagarens tolkning av densamme. Tillika kräver rådande rättsläge att individen dessutom vid en rättegång kan drabbas i menlig riktning på grund av den färg på dennes kläder, som i rättsfallet ansågs förstärka symbolens påstådda innebörd. Ska man lita på domstolens utslag bör en individ undvika färgerna svart och grönt vid bärande av vissa symboler som inte klart i sig uttrycker missaktande budskap. Bomberjacka, som för övrigt säljs hos väletablerade

butiker som H&M, då främst i färgerna grönt och svart, bör också undvikas om en individ vill vara säker på att undvika rättsliga effekter.

Sammanhanget måste givetvis spela en stor roll i definitionen av en buren symbol, då sammanhanget kan presumera bärarens intention bakom det budskap denne kan tänkas vilja kommunicera. Vad gäller HMF så är det ju dock faktiskt det budskap en individ förmedlar, via en symbol eller annat meddelande, som står i fokus för bedömningen. Om utgångspunkten är att det är förenat med vissa svårigheter att påstå att en symbol bär ett entydigt, klart definierat budskap⁶⁵ så bör inte diskussionen kring sammanhanget i vilken den förekommit baseras på ytterligare symboler av naturliga skäl. I NJA 1996 s. 577 och RH 1998:77 menar domstolarna som sagt att kläder av viss färg och visst snitt anses förstärka angivna symboler. Här blir det alltså som sagt tal om att låta en tolkning av en symbol vila på en tolkning av en annan symbol, klädseln.

Barthes, en expert på symboltolkning menar som berörts i teoriavsnittet, att en färg kan representera olika budskap i olika kulturer men även flera budskap inom samma kultur och samtidigt. Exemplet den röda färgen och den röda klänningen är belysande i detta avseende. När klädesplagg av ”viss färg”, i dessa fallen färgen svart, då får anses utgöra del i bevisningen som förstärkning av en symbols budskap, framstår tolkningen som lite väl vidsträckt och trevande. Ska det tolkas som att färgen svart på kläder ska inverka i menlig riktning för alla tilltalade i HMF-mål? Är färgen svart därmed en symbol för högerextremism? Självklart inte, och sammanhanget i vilket en bärare av en symbol uppträtt måste logiskt sätt utgå från andra parametrar än att sättas i ljuset av tolkning av klädesfärg.

I Prop. 2001/02:59⁶⁶ lyfts motivet bakom gärningen fram som en viktigt, önskad, parameter för att avgöra sammanhanget. Det framstår som en mer

⁶⁵ ”Klart och tydligt budskap”, något som kommittén i Prop. 2001/02:59 uttryckt som krav för straffbarhet gällande HMF ska uppstå vid bärandet av en symbol.

⁶⁶ Prop. 2001/02:59, s. 41.

välavvägd väg att bevisa ett illvilligt budskap än att låta bakomliggande symboler leda andra symboler i bevis. Det är självklart inte alltid lätt att bevisa motivet i varje fall men det framstår i vart fall som en rättssäker grund att utgå ifrån, tillika en förutsägbar sådan, då individen de facto då kan förutse de rättsliga effekterna dennes handlande då kommer riskera att få.

Slutsatsen gällande symbolen som värdebärande uttrycksmedel landar efter ovan anförda resonemang i att det inte med lätthet går att påstå att en symbol entydigt och definitivt bär ett enda klart budskap. Eftersom en symbols koncept, enligt semiotiken, bestäms av översättaren utifrån översättarens egna unika erfarenheter, kulturella betingelser och i vilken kontext den uppträder, går det svårligen att tillskriva den endast ett specifikt koncept. Slutsatsen måste, i enlighet med de teoretiska överväganden som gjorts i uppsatsen, sluta i att en symbol i sig inte kan anses vara en meningsbärare av den form som lagstiftningen avser. Därmed faller rättssäkerhet på denna punkt. Om inte symbolen som sådan kan anses bära och förmedla ett entydigt budskap kan individen knappast förutse de rättsliga konsekvenserna av sitt handlande eller vilket koncept som i slutändan kommer tillskrivas symbolen.

För att klargöra utgår dessa resonemang utifrån de fall när domstolen gör sin bedömning *endast* utifrån en symbol som sådan, eller utifrån att symboler/klädsel får ligga till grund för tolkningen av andra symboler. När det större sammanhanget vägs in, alltså andra parametrar än symbolen som sådan, i bedömningen är rättens utslag inte bristande på samma sätt som anförts.

4.3 Rättssäkerhet och förutsebarhet

I detta avsnitt ämnas gällande rättsläge rörande HMF ställas mot Frändbergs kriterier om rättssäkerhet med semiotiken som assisterande teori.

Frändberg beskriver en typ av rättsbrist som innebär en *för vagt formulerad rättsregel*. En sådan innehållslös rättsregel kan liknas vid en in blanco-fullmakt som medger rättstillämparen att stå för rättsbildningen. Denna rättsbrist kan i vart fall tyckas indikeras i HMF-regleringen vad gäller bärande av symboler. En symbol i ett HMF-mål ska kvalificeras in under meningen ”*annat meddelande*,” som för en privatperson inte görs med lätthet, då meningen kräver fördjupning i praxis och förarbeten för att förstås, och inte ens där är det helt klargjort till fullo vad som gäller kring exempelvis kläder i övrigt. När symbolen dessutom, som nämnts i avsnittet ovan, kan förstärkas av inte i sig missaktande övriga symboler, kläder och färger, något som inte kan utläsas ur vare sig lagtext eller förarbeten, framstår rättsregeln som än mer innehållslös i sin utformning. När domstolen allt som oftast dessutom väljer att utgå från en enda tolkning av symbolen, då åklagarens påstående om innebörden som färgats av densammes kulturella och erfarenhetsmässiga kontext, kan individen svårligen utgå från sin egen erfarenhetsbas för att söka klarhet i vilka symboler, kläder och kombinationer av dessa som kan tänkas utgöra ”*annat meddelande*” av missaktande art.

Detta för oss in på Frändbergs andra kriterium, att rättsreglerna ska vara lättillgängliga för individen. Visserligen är Sverige lyckligt lottad på så sätt att våra rättsregler regelbundet publiceras och aviseras i god tid innan ikraftträdande. Men som ovan nämnt kräver en fullgod förutsebarhet på området viss juridisk grundkunskap, läsning av praxis och fördjupning i förarbeten. Det får inte förglömmas att till och med utbildade, verksamma jurister kan ha svårt att på förhand avgöra när HMF inträder och när

bärandet av en symbol faller utanför lagrummet. I domar från HD anses historisk nationalsocialistisk användning av samma symbol som gärningspersonen burit nära på per automatik ge att symbolen faller in under lagrummet. I tingsrätt och hovrätt finns samtidigt exempel, som lyfts i tidigare avsnitt, där gärningspersonen frias från ansvar då en symbol kan anses använt av nationalsocialistiska rörelser men inte kan anses entydigt tillhöra en viss åsiktsströmning eller där allmänheten inte anses så insatt att symbolen kan anses utgöra HMF⁶⁷.

Frändbergs tredje punkt, att det går att lita på innehållet i rättsreglerna, är enligt mig uppfyllt på så sätt att lagen tillämpas enligt lagtexten. Mig veterligen har ingen dom utkommit i HMF-mål där domstolen gått utöver vad står skrivet i lagen eller förbisett ett rekvisit. Visserligen kan det diskuteras att innehållet inte går att lita på då domstolen ofta utesluter alla andra alternativa tolkningar av symbolens inneboende budskap än sin egen. Vidare tyder det mesta på att HMF-lagen har varit effektiv vad gäller att förmå medborgarna att generellt sätt undvika att stöta andra med det mest värdeladdade symbolerna, så som hakkorset. I vart fall i en jämförelse gentemot problemåren under 1990-talet.

Symboler har de facto ansetts utgöra ”*annat meddelande*” så som det uttrycks i lagtexten. Nästa steg är att klargöra om och när en symbol anses uttrycka ”*hot eller missaktning*”. Detta steg är om ännu snårigare att nå klarhet i, återigen speciellt för en privatperson. Domstolarna har i de vägledande domar som utkommit i ämnet allt som oftast inte grundat sina beslut i teckenteori eller annan beprövad vetenskap, utan utgått från åklagarens påståenden om symbolens uttryck. I de fall expertvittnen kallats har det rört sig om polisära yrkesutövare med specialistkunskap inom den högerextrema miljön eller utlåtanden från säkerhetspolisen, där aktörerna inte kan undgå att färgas av sin yrkesutövning och den kontext i vilken de verkar.

⁶⁷ Jmf mål B 1532-17, mål B 645-00.

Vid studiet av de teorier som ägnat sig åt just tecken- och symboltolkning ges en bild av en föränderlig syn på innebörden i en symbol, som förändras över tid och påverkas av mottagarens kulturella och erfarenhetsmässiga bakgrund. En symbol kan dessutom betyda olika saker inom en och samma sociokulturella miljö. När HD dessutom i fallet med Åke Greens predikan uttalar att en utgångspunkt i prövningen om brott begåtts bör vara hur en åhörare måste uppfatta meddelandet, kompliceras bilden ytterligare. En bärare av en symbol får ur denna synvinkel svårt att på förväg förutse om dennes handlande i slutändan kan vara olagligt, även i brist på uppsåt, då individen inte kan veta hur olika översättare av symbolens inneboende mening kan komma att översätta den. Förutsebarheten är med andra ord låg i många fall sett ur den semiotiska analysen av symboler som sådana.

När domstolen bestämmer praxis kring en symbols inneboende uttryck kan det argumenteras utgöra en sorts rättsbildning. Eftersom lagtexten är medvetet vag i sin formulering, vilket anses behövt för att nå den bredd som behövs för att motverka det oönskade beteendet, så blir det naturligt att domstolen måste ägna sig åt viss rättsbildning. Men sker detta på bekostnad av rättssäkerheten? Svaret måste bli jakande i denna fråga, om än ett tveksamt sådant, då svaret är ”i viss mån”. En symbol når enligt semiotiken sitt uttryck i samspelet mellan kultur, avsändare och uttolkare. Detta medför att en individs intention när denne bär en symbol, och dennes syn på vad symbolen uttrycker, måste underkastas domstolens slutliga tolkning av symbolen. En individ kan med andra ord inte läsa lagtexten och nå kunskap i om en symbol kan bäras utan rättsliga konsekvenser, inte heller kan personen läsa på om symbolen för att nå samma insikt, då tolkningarna av en och samma symbol kan variera kraftigt. Då återstår i princip endast praxis, något som gemene man inte med lätthet kan ta till sig innehållsmässigt, och som endast kan ge svar kring en specifik symbol i ett specifikt sammanhang eftersom HD endast prövar just rättsligt komplicerade fall.

Det går att argumentera för att ingen av Frändbergs tre kriterier för rättssäkerhet uppnås till fullo vad gäller just symboler i HMF-lagen. Som ovan diskuterats är det svårt att se rättsregeln som klar och adekvat. Det är vidare svårt att påstå att den snåriga blandningen av förarbeten och praxis på området är lättillgängligt för individen. Det sista kriteriet rör om det går att lita på innehållet i rättsregeln. Det går naturligtvis att lita på HMF-lagen som sådan, men då den appliceras så olika beroende på sammanhang blir det svårt att lita på utfallet i varje givet fall. Exempelvis NJA 1996 s.577 där en runa i samband med klädsel och andra symboler medgav ansvar för brott samtidigt som demonstranterna vid bokmässan i Göteborg friades från ansvar trots bärande av runa och uppträdande i uniformerad klädsel. Dessa två fall bör utifrån en juridiska oskolad allmänhet framstå som två olika utfall ur samma sorts fall. Det kan dessutom inte nog upprepas att de semiotiska teorierna ger att fastställandes av en symbols definitiva innebörd är en operation som svårligen kan göras enbart på basis av en symbols förekomst i sig.

5 Diskussion

Enligt mig går det att argumentera både för att rättssäkerheten och förutsebarheten är tillräcklig vad gäller HMF vid symbolbärande och för att den har en del att önska. Dock ger analysen i denna uppsats en överblick mot att domstolens vilja att definitivt ge en specifik symbol ett entydigt värde, och därmed utesluta alternativa tolkningar, ger att förutsebarheten brister. Speciellt när semiotiken appliceras på översättningsprocessen som sådan och de svårigheter teorierna gör gällande kring att låta en symbol ligga till grund för tolkningen av en annan symbol.

En fråga läsaren bör ställa sig är om HMF-lagstiftningen verkligen kan och bör vara helt rättssäker med fullgod förutsebarhet. Lagstiftningen ämnar ju trots allt reglera ett problemområde som är brett, svårdefinierat och varierande över tid. Om en ansats skulle göras att ändra lagen så den blir mer precis och täcker in alla omständigheter som kan föranleda straffansvar, riskerar den i stället att bli för snäv, och därmed riskera att exkludera alla de uttalande, uttryck och beteenden som inte lagen täckt in. För att bemöta problematiken med rasism, intolerans och hat måste lagen vara relativt öppen och flexibel. Frågan blir i stället snarare om rättssäkerhet och förutsebarheten är tillräckligt god, snarare än felfri och heltäckande.

De mest centrala argumenten *emot* påståendet att förutsebarheten är tillräcklig är i min mening följande;

- att domstolarna tillskriver symboler godtyckliga värden som inte baseras på vare sig teori eller annan undersökning utöver polis och åklagares åsikt i frågan. Vidare diskuteras inga alternativa tolkningar av specifik symbol i den praxis som finns på området, trots semiotikens vetenskapliga påståenden om symbolers mångfacetterade, inneboende och kontextbundna koncept.

- att frågan om gärningspersonens uppsåt aldrig, eller sällan, ligger till grund för bedömningen huruvida brott begåtts eller inte. Detta trots att individens egen översättning av symbolen torde tillskrivas samma värde som rättens tolkning, i vart fall borde den övervägas.

- att spridningsrekvisitet inte är klart definierat vad gäller antal mottagare av meddelande som krävs för att straffbarhet ska uppstå. Vidare vid privata samtal eller bärande av symboler utomhus, kan mottagare räknas in som avsändaren ej räknat med, och de behöver inte bevisligen ha uppfattat meddelandet, bara kunnat ha uppfattat det.

- att lagregleringen är svår genomtränglig. Att endast läsa lagtexten ger inte mycket ledning för individen kring rättsläget vad gäller bärande av en viss symbol. Praxis ger viss kunskap kring specifika symboler, men endast för just de behandlade symbolerna. För att individen ska nå viss förutsebarhet måste ett djupare studie av lagtext, praxis och förarbeten göras, och inte ens då ges en fullständig bild av lagrummets omfattning. Detta är enligt mig en av lagrummets största brister vad gäller förutsebarheten förutom själva tolkningen av symbolen som sådan. För hur ska en individ förväntas kunna forma sitt beteende i enlighet med lagen, om individen i fråga inte med lätthet kan nå kunskap i vilket beteende som är lagenligt?

- att en symbol, i enlighet med semiotikens teorier, inte kan fastställas ha ett entydigt och klart inneboende budskap eller koncept. Detta är i min mening den viktigaste punkten som pekar mot förutsebarhetens otillräcklighet. I både förarbeten och praxis uttrycks just klarhet och entydighet för att straffansvar ska uppstå. Om nu en symbols inneboende koncept inte kan fastställas på det sätt som rättsväsendet kräver kan entydigheten inte uppnås och lagen inte anses rättssäker. Det semiotiska studiet av praxis och dess rättsliga argumentation ger de facto att förutsebarheten faller när lagen till synes lämnas över till domstolens godtycke vid bestämmande av symbolens innebörd.

Ovan anförda argument pekar på att förutsebarheten är svag inom HMF-området vilket medför svårighet för individ att förutse konsekvenserna av sitt handlande. Därmed får det slås fast att rättssäkerheten inte är fullgod på detta område. Men som ovan resonerats kanske frågan inte är om full rättssäkerhet råder, utan om tillräcklig rättssäkerhet finns med tanke på de motstående intressena privat frihet och trygghet kontra förutsägbar och rättssäker reglering.

De mest centrala argument *för* att tillräcklig rättssäkerhet och förutsebarhet på området råder är enligt följande;

- att lagtext, förarbeten och praxis finns utgivet och lättillgängligt för den intresserade läsaren. Vidare aviseras lagändringar i god tid och förbudet mot retroaktiv rättsverkan ger individen en trygghet i att anpassa sitt beteende i takt med lagens utveckling.

- att domstolen faktiskt i takt med att praxis utkommer bygger upp en sorts katalog över vilka symboler som i sig kan utgöra HMF.

- att domstolen lägger vikt vid sammanhangsbedömningen vilket medför en möjlighet att fria eller fälla en individ i linje med lagens syfte, och inte enbart på grundval av den specifika symbolen som burits.

- att lagen *de facto* fungerar effektivt och medger övriga medborgare en relativ trygghet att inte utsättas för brott.

Det får inte glömmas att medborgarens rätt till trygghet är en grundbult i ett demokratiskt samhälle och att HMF är en brottstyp som sprider rädsla och begränsar rörelsefriheten för medborgare i utsatta grupper. Här måste intressen vägas emot varandra utan att det ena intresset växer på bekostnad av det andra. Med detta i åtanke blir det svårt att argumentera fullt ut för en total rättssäker HMF-lagstiftning med en helt fullgod förutsebarhet. HMF

måste bemötas med en relativt öppen lagstiftning där sammanhanget får avgöra om brott föreligger. Annars riskerar lagstiftningen att inverka allt för menligt på rätten till trygghet i samhället. Dock får denna kompromiss mellan individens möjlighet att förutse de rättsliga konsekvenserna av sitt handlande och rätten till trygghet mynna ut i en allt för rättsosäker lagstiftning. Hela poängen med rättssäkerheten är ju trots allt att skydda individen från övergrepp från staten.

Sammanhangsbedömningen är i min mening ett tvåeggat svärd som ger domstolen en möjlighet att, utifrån fler omständigheter än endast symbolen i sig, väga alla parametrar i fallet och nå ett rättvis resultat. Men samtidigt är en sammahangsbedömning inget som gemene man gör med lätthet, och därmed faller förutsebarheten i viss mån även där.

Den slutliga frågan en läsaren måste ställa sig är vilket samhälle man vill leva i, ett där friheten att uttrycka sig riskfritt i form av kläder och symboler finns men där risken för att kränkas på grund av sin individ finns, eller ett samhälle där tryggheten och rörelsefriheten är hög på bekostnad av begränsningar i uttrycksmedel och risk för rättsliga verkningar som inte förväntans? Denna problematik, alltså risken att dömas för HMF i samband med bärande av symbol, är knappast ett problem för gemene man. För den allmänna medborgaren kan det tänkas att rätten att inte utsättas för brott är det mest centrala och de som befinner sig i gränslandet för att begå HMF är en mycket liten grupp. En viktig poäng när frågor som rättssäkerhet diskuteras är dock hur framtiden kommer kan komma att se ut. Ett litet steg idag i form av en svajande förutsebarhet kan lätt leda till ett steg till och övertid bilda en kedja av rättsosäkra lagregleringar.

Min slutsats blir att rättssäkerheten, då främst i form av förutsebarheten, inte är fullgod på HMF-området med rådande rättsläge, det kan argumenteras att den inte ens når upp till en miniminivå. Jag anser inte att domstolen kan bestämma en symbols innebörd och inneboende idékoncept utan att grunda sig i vetenskap eller på expertis. Speciellt inte utan att väga in

gärningspersonens uppsåt och intention. Dock får rättssäkerheten anses nära på, men inte fullt ut, tillräcklig med tanke på lagens syfte. När domstolen gör en sammanhangsbaserad värdering av samtliga omständigheter når de i min mening oftast, men långt ifrån alltid, en rimlig slutsats. Det skulle framstå som allt för svårt att möta HMF-problematiken om inte domstolen hade möjlighet att ta sig vissa friheter, inom lagens anda, i att bestämma innebörden i en gärningspersons sammantagna uttryck.

Dock bör endast en symbol i sig, med undantag möjligen för svastikan, inte kunna leda till en fällande dom på grund av tolkningssvårigheten i att bestämma ett entydigt koncept för en symbol. Denna bedömning borde ta sin grund i någon form av expertis och inte endast ur åklagarens påstådda historiska koppling till vissa grupper. Enligt mig är, som ovan nämnt, sammanhangsbedömningen den punkt på vilken en domstol möjligen kan anses på tillräckligt rättssäker och förutsebar grund komma till ett rättvist avgörande.

Så länge domstolarna avgör HMF-mål, där gärningspersonen burit symboler som ansetts uttrycka missaktning eller hot, utifrån sin egen kontextbundna erfarenhetsbas är inte förutsebarheten tillfredsställande eller tillräcklig. Speciellt inte då definitionen av en symbol grundas på definitionen av andra ”förstärkande” symboler. Dessutom går det att misstänka att den tilltalade och rättens aktörer troligen inte lever i samma subkulturella kontext, varpå deras respektive översättningar av en symbols koncept torde variera.

Det faktum att det finns teorier som faktiskt berör symboltolkning och beskriver att en symbol de facto inte kan tillskrivas ett enda, entydigt och universellt budskap som är helt otvetydigt och allmängiltigt, betyder i min mening att det tenderar framstå som rättsosäkert ur förutsebarhetssynpunkt att endast utgå från en symbols påstådda uttryckta meddelande vid bedömningen i HMF-mål. Finns stödbevisning, exempelvis i form av gärningspersonens uttalade uppsåt eller liknande, är saken en annan. Men så

länge endast symbolen i sig, eller i samband med andra symboler, utgör
grunden på vilket åtalet byggts kan förutsebarheten svårligen anses adekvat.

Bilaga A

Symboler – användning och ursprung

I detta avsnitt ämnas en problematisering göras gällande svårigheten att snävt fastställa en symbols budskap. Denna del gör inga ansatser att ge det ”rätta” svaret utan endast att visa på svårigheten i att tillskriva en symbol en bestämd och allmängiltig betydelse och otvetydigt knyta den till en enda åsiktsströmning eller gruppering. Nedan har Wikipedia använts till viss del, en informationsplattform som ständigt redigeras av användarna och utsätts för grundlig källkritik av desamma. Wikipedia är ingen källa med tyngd, men den ger i vart fall indikationer på allmänhetens syn på symbolerna i fråga. Vidare har en handbok från A Dorling Kindersley Book⁶⁸ använts för att visa på just ursprung och innebörd av vissa av de berörda symbolerna ur en allmän men relativt kvalificerad synvinkel. I detta avsnitt har utgångspunkten varit NJA 1996 s. 577 då det avgörandet är så pass tongivande i efterföljande domar.

Livets träd:

Livets träd ansågs i NJA 1996 s. 577 av åklagaren vara en symbol för vitmakt. Denna gamla symbol har dock en rad mer framträdande betydelser. En enkel Wikipediasökning ger ingen ledning i riktning mot nazism eller rasism. Här anses den vara en central livssymbol hos en rad kulturer, och vara ett arketyriskt begrepp och en metafor för ett gemensamt kulturellt arv, och frekvent använt inom religion, konst och filosofi.⁶⁹

Livets träd ”Yggdrasil” var i den nordiska mytologin en gigantisk ask som förenade gudarnas rike med människornas och underjorden. Livets träd återfinns även i moderna religion där trädet växte i paradiset och symboliserar odödlighet och slutet av en cykel. Den framställs ofta som en

⁶⁸ *Tecken & symboler – en illustrerad handbok om ursprung och innebörd* 2010.

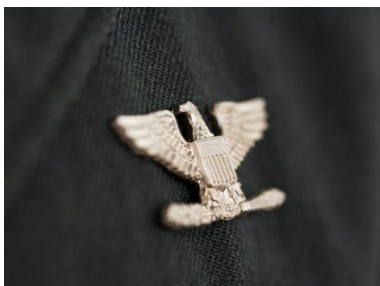
⁶⁹ https://sv.wikipedia.org/wiki/Livets_tr%C3%A4d#:~:text=Det%20%20ett%20mytiskt%20n%C3%A4r%20m%C3%A4st,vars%20frukt%20gav%20evigt%20liv.

annan aspekt av världsträdet som förknippas med moder jord och fruktbarhet.⁷⁰

Menoran, den sjuarmade ljusstaken och tillika en av Judendomens äldsta symboler, som representerar Toras eviga ljus, kan enligt vissa källor ha sitt ursprung i Livets träd.⁷¹ Att tillskriva en symbol bära budskapet ”*vit makt*” som även anses ligga till grund för en viktig judisk symbol framstår som märkligt minst sagt.

Örnen:

I det aktuella rättsfallet bestämde domstolen att örnsymbolen bar idéer om rashat och rasöverlägsenhet på basis av dess likhet med nationalsocialisternas örnsymbol i Nazi-Tyskland. Här nedan följer ett urval ur en mängd örnsymboler som bär likhet med aktuell örn;

Amerikans pin – ”0-6 rank insignia” bärs av kapten eller överste i Amerikanska armén till dagens datum. Föreställer en örn med pilar i klorna.

Örn med odalruna. Bars av gärningspersonen i NJA 1996 s. 577.

⁷⁰ *Tecken & symboler*, s. 96f.

⁷¹ *Tecken & symboler*, s. 173

Romersk örn med förkortningen för Senātus Populusque Rōmānus under sig – symbol för det romerska styret och folket.

Örn med hakkors – symbol för det nationalsocialistiska partier i Tyskland under 1930- och 1940-talen.

Dessa fyra örnsymbolers likhet är påfallande. Den romerska örnen har ett över tusen år gammalt ursprung och användes flera hundra år, den amerikanska örnen har använts i över 70 år och används än idag och den nationalsocialistiska örnen med hakkors användes under 20 år i Nazi-Tyskland. Att tillskriva örnen med odalrunan otvetydigt till en av dessa tidigare existerande symboler är enligt mig inte lätt. I NJA1996 s.577 ansågs örnen med odalrunan av HD bära ”likhet” med symboler som användes av nationalsocialister under 1930- och 1940-talen och låg därmed till grund för ansvar för HFM. Hur rätten kom fram till detta, utöver åklagarens påståenden om likheten framkommer inte i domen annat än att sammanhanget påkallade detta. Varför domstolen inte argumenterade för likheten med någon av dessa andra örnar är också en intressant fråga. Framför allt då den tilltalade i målet själv uppgav att symbolen i hans mening inte stod för vare sig rasism eller nazism.

Odalrunan:

Kanske kan odalrunans betydelse ge vägledning gällande ovan berörda dom, NJA 1996 s.577, och dess ansatts att örnen med odalruna har koppling till nazism och rasism?

På riksantikvariatets informationshemsida om runor ges en historisk redogörelse för runornas innebörd och användning utan att benämna någon koppling till Nazism eller rasism.⁷²

Enligt wikipedia⁷³ ingår symbolen i ”Futharken”, runskriftens alfabet och betyder ungefär ”fast egendom”. Där framgår även att symbolen, i likhet med många andra nordiska symboler, ingått i nationalsocialisternas propaganda och använts av Centralbyrån för ras och bosättning som hade till uppgift att undersöka SS-männens rasrenhet. Den har vidare använts av några högerextrema grupperingar i Sverige.

Att en extremistgrupp använder en symbol bör enligt min mening inte automatiskt innebära att den otvetydigt därmed anses bära deras budskap och idéer och därmed kullkasta den mångåriga, ibland tusenåriga, traditionella koppling den haft. Ett belysande exempel är hur vitmaktrörelsen under 1990-talet i Sverige frekvent använde sig av den svenska flaggan under sina manifestationer och den rädsla för att använda flaggan som sedan uppstod och till viss del dröjer sig kvar än idag. För att belysa detta kan nämnas att JO så sent som 2015 inledde en utredning mot

⁷² <https://www.raa.se/kulturarv/runor-och-runstenar/runskolan/allmant-om-runor/>

⁷³ <https://sv.wikipedia.org/wiki/Odalrunan>

en svensk skola som informerat sina elever om att flaggan endast fick användas vid flaggdagar för att undvika kränkning och hets mot folkgrupp. En elev fick även kritik från skolledningen för att ha målat sitt ansikte i de svenska färgerna vid en skolfotografering vid samma skola.⁷⁴ Detta pekar på att en symbols inneboende budskap är långt ifrån självklart och variera i olika tider.

Keltiska korset:

Det keltiska korset var i NJA 1996 s. 577 av domstolen avgivet som en symbol som står för vit makt-rörelsen. Symbolen har dock andra betydelser i en rad kulturer. Symbolen anses stå för enhet och Guds eviga kärlek alternativt en gloria och förekom på Irland före kristendomens inträde.⁷⁵

Solkorset:

Solkorset är en fornnordisk symbol som förekommer i förhistorisk konst i hela världen och symboliserar solens återkomst och årstidernas cykel.⁷⁶

Svastikan:

Denna symbol som ändå klart får anses tillhöra de nationalsocialistiska rörelserna på grund av deras frekventa användande av den som deras främsta symbol och dess samlande kraft för nationalsocialister över hela världen, används, och har använts, flitigt av mer fredliga krafter.

Svastikan är ett kors som genom tiderna symboliserat solen, väderstrecken, de fyra elementen, Tors hammare, Buddha och på senare tid Nationalsocialismen. Svastikan har till dags datum en viktig plats inom den så fromma och fredliga buddistiska religionen, innan och efter nationalsocialisternas anammande.⁷⁷

⁷⁴ Se JO dnr 6301-2015.

⁷⁵ *Tecken & symboler – en illustrerad handbok om ursprung och innebörd* 2010 DK förlag. S.178.

⁷⁶ *Tecken & symboler – en illustrerad handbok om ursprung och innebörd* 2010 DK förlag. S.289.

⁷⁷ *Tecken & symboler – en illustrerad handbok om ursprung och innebörd* 2010 DK förlag. S.289.

Buddha med svastika och svastikan i buddistisk helgedom.

Som det går att se i denna bilaga är det inte alltid lätt, eller för den delen korrekt, att tillskriva en symbol tillhörighet till en enda otvetydig idéströmning, rörelse eller ett enda meddelande. Det blir här extra tydligt hur viktigt sammanhanget i vilken symbolen burits måste vara vid en rättslig bedömning. En svastika buren på en jacka vid en högerextrem demonstration där slagord av rasistisk art ropas, bör klart presumera att bäraren vill förmedla ett budskap som faller inom HMF-lagstiftningen. En svastika buren av en buddistisk munk vid en ceremoni i ett svenskt buddisttempel bör inte kunna ge en fällande HMF-dom. Detta tankeexperiment ger att samma symbol torde ge två olika presumerade utfall. Därmed måste slutsatsen bli att symbolen i sig inte kan ligga till grund för en rättssäker dom och att sammanhanget i vilken den förekommit är en mer korrekt väg att gå.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor:

Beyer, Cleas, *Rättssäkerhet—en formsak*, Juristtidning Nr 3 1990/91.

Bruce-Mitford, Miranda & Wilikinson, Philip, *Tecken & symboler – en illustrerad handbok om ursprung och innebörd*, Tukan förlag, 2010.

Dahlman, Christian & Wahlberg, Lena (red.), *Juridiska grundbegrepp: en vänbok till David Reidhav*, Upplaga 1, Studentlitteratur, Lund, 2019.

Diesen, Christian (red.), *Bevis 2 Prövning av flyktingärenden*, Norstedts juridik, Stockholm, 1998.

Frändberg, Åke, *Om rättssäkerhet*, Juridisk Tidskrift Nr 2 2000/01.

Holdcroft, David, *Saussure – Signs, System and Arbitrariness*, Cambridge University Press, 1991.

Johansson Tormod Otter, *Regeringens styrning av förvaltningsmyndigheterna efter den 1 januari 2011*, Svensk Juristtidning, s 824, 2012.

Lagopoulos, Alexander, *Theory and Methodology of Semiotics – The traditions of Ferdinand de Saussure*, De Gruyter Mouton, 2020.

Sonesson, Göran. *Bildbetydelse – inledning till bildsemiotiken som vetenskap*, Studentlitteratur, 1992.

Thibault, Paul, *Re-reading Saussure – The dynamics of signs in social life*, Routledge, 1997.

Zila, Josef, *Om rättssäkerhet*, Svensk Juristtidning 1990:75, Stockholm.

Rapporter, förarbeten och övriga källor:

Heléne Lööv, Lotta Nilsson. BRÅ rapport 2001:7, *Hets mot folkgrupp*.

JO dnr 6301-2015.

Prop. 2001/02:59, *Hets mot folkgrupp m.m.*

SOU 2019:27, *Rasistiska symboler. Praxisgenomgång och analys*.

Sveriges Advokatsamfund, *Rättssäkerhetsprogram*, Stockholm, 1988.

Elektroniska källor:

<https://www.levandehistoria.se/fakta-fordjupning/rasism-intolerans/definitioner-av-rasism>
Hämtad 2021-02-10

https://sv.wikipedia.org/wiki/Ferdinand_de_Saussure
<https://sv.wikipedia.org/wiki/Pragmatism>
Hämtad 2021- 02-15

<https://www.raa.se/kulturarv/runor-och-runstenar/runskolan/allmant-om-runor/>
hämtat 2021-03-08

https://sv.wikipedia.org/wiki/Livets_tr%C3%A4d#:~:text=Det%20%C3%A4r%20ett%20mytiskt%20n%C3%A4rmast,vars%20frukt%20gav%20e-vigt%20liv. Hämtad 2021-03-08.

<https://sv.wikipedia.org/wiki/Odalrunan>. Hämtad 2021-03-08

https://sv.wikipedia.org/wiki/Livets_tr%C3%A4d#:~:text=Det%20%C3%A4r%20ett%20mytiskt%20n%C3%A4rmast,vars%20frukt%20gav%20e-vigt%20liv. Hämtad 2021-03-08

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen:

NJA II 1970 531f,

NJA 1982 s. 128

NJA 1996 s. 577

NJA 1999 s. 702

NJA 2005 s. 805

NJA 2006 s. 467

NJA 2007 s. 805 (Om digital spridning ska med)

Hovrätt:

RH 1998:77 Helsingborgs tingsrätt.

RH 2000:72. Hovrätten för Västra Sverige.

Mål B 1066-98. Hovrätten för Västra Sverige.

Mål B 1532-17. Vänersborgs tingsrätt

Mål B 230-09. Göta hovrätt

Mål B 645-00. Göta hovrätt

Mål B 2056-98, Svea hovrätt

Mål B 2056-98

Mål B 3046-18,

Mål B 5611-17,

Mål B 7523-18

Mål C-63/93. Europadomstolen.

